

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 31

(2018–2019)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 31

(2018–2019)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

Innhold

1	Innledning	5	4.4	Utfordringer framover – forskning og høyere utdanning	22
1.1	Regjeringens mål for samepolitikken	5			
1.2	Om denne meldingen til Stortinget	6	5	Helse- og sosialtilbud til samiske innbyggere	24
1.3	Samiske formål i statsbudsjettet ...	6			
1.4	Om Sametingets merknader	6	5.1	Situasjonsbeskrivelse – helse- og omsorgstilbudet for samer	24
2	Samiske tall	8	5.1.1	Helse- og omsorgstjenestetilbudet i kommunene	24
2.1	Den samiske befolkningen	8	5.1.2	Helsetilbudet i spesialisthelsetjenesten	25
2.2	Samisk bosetting	8	5.2	Utfordringer framover – helse- og omsorgstilbudet	26
2.3	Demografiske trekk ved de samiske områdene	8	5.3	Barnevernet	27
2.4	Samers levekår	9	5.3.1	Situasjonsbeskrivelse – barnevernet	27
2.5	Utfordringer – statistikkgrunnlaget	9	5.3.2	Utfordringer framover – barnevernet	27
3	Samiske språk	11	5.4	Vold og overgrep i samiske samfunn	28
3.1	Situasjonsbeskrivelse – samiske språk	11	5.4.1	Situasjonsbeskrivelse – vold og overgrep i samiske samfunn	28
3.1.1	Utbredelse og status for de samiske språkene	11	5.4.2	Utfordringer framover – vold og overgrep i samiske samfunn	28
3.1.2	Samiske språkrettigheter	11			
3.1.3	Samisk språkvalg	12	6	Likestilling	30
3.1.4	Det internasjonale året for urfolkspråk (IYIL 2019)	13	6.1	LHBTI (lesbiske, homofile, bifile, trans- eller interkjønn)	30
3.2	Utfordringer framover – samiske språk	13	6.1.1	Situasjonsbeskrivelse – LHBTI	30
3.2.1	Styrking og utvikling av samiske språk	13	6.1.2	Utfordringer framover – LHBTI ...	30
3.2.2	Rekruttering av samiskspråklig personale	14	6.2	Samer med nedsatt funksjonsevne	30
3.2.3	Synliggjøring av samiske språk	14	7	Samisk kunst og kultur	31
3.2.4	Digitalisering	15	7.1	Situasjonsbeskrivelse – samisk kunst og kultur	31
3.2.5	Språksamarbeid over landegrensene	16	7.1.1	Samiske kulturarenaer	31
4	Utdanning og forskning	17	7.1.2	Båastede – tilbakeføring av samiske kulturhistoriske gjenstander	32
4.1	Situasjonsbeskrivelse – barnehage- og grunnsopplæringstilbudet	17	7.1.3	Øke tilgangen på samiskspråklig litteratur	32
4.1.1	Barnehagetilbudet til samiske barn	17	7.2	Utfordringer framover – samisk kunst og kultur	33
4.1.2	Grunnskole og videregående opplæring for samiske elever	17	8	Samiske kulturminner	34
4.2	Utfordringer framover – barnehage og grunnsopplæringstilbudet	18	8.1	Situasjonsbeskrivelse – samiske kulturminner	34
4.3	Situasjonsbeskrivelse – høyere utdanning og forskning	19	8.2	Utfordringer framover – samiske kulturminner	35
4.3.1	Forskning på samiske problemstillinger	20	9	Næring i samiske områder	36
4.3.2	Høyere utdanning	20	9.1	Reindrift	36
4.3.3	Ny samisk sykepleierutdanning ...	21			

9.1.1	Situasjonsbeskrivelse – reindrift ...	36	9.4.2	Utfordringer framover – kulturelle og kreative næringer og samisk reiseliv	43
9.1.2	Utfordringer framover – reindrift ..	37			
9.2	Fiske i samiske områder	40			
9.2.1	Situasjonsbeskrivelse – fiske i samiske områder	40	10	Land- og ressursrettigheter	44
9.2.2	Utfordringer framover – fiske i samiske områder	40	10.1	Situasjonsbeskrivelse	44
9.3	Jordbruk og husdyrhold i samiske områder	40	10.1.1	FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27	44
9.3.1	Situasjonsbeskrivelse – jordbruk og husdyrhold i samiske områder	40	10.1.2	ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 og 15	44
9.3.2	Utfordringer framover – jordbruk og husdyrhold i samiske områder	42	10.1.3	Finnmarksloven og Finnmarks-kommisjonen	44
9.4	Kulturelle og kreative næringer og samisk reiseliv	42	10.2	Oppfølging av NOU 2007: 13 Den nye sameretten	45
9.4.1	Situasjonsbeskrivelse – kulturelle og kreative næringer og samisk reiseliv	42			

Særskilt vedlegg: Sametingets årsmelding 2018

DET KONGELIGE KOMMUNAL-
OG MODERNISERINGSDEPARTEMENT

Meld. St. 31

(2018–2019)

Melding til Stortinget

Samisk språk, kultur og samfunnsliv

*Tilråding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet 21. juni 2019,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Innledning

1.1 Regjeringens mål for samepolitikken

Samene er anerkjent som urfolk i Norge. I tråd med Grunnloven § 108 har regjeringen som mål å legge til rette for at samene kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv. Norge har også folkerettslige forpliktelser som legger føringer for samepolitikken, blant annet ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27. FNs urfolkserklæring (UNDRIP) inneholder også bestemmelser om minoriteter og urfolk. Erklæringen er ikke rettslig bindende. Erklæringen kan likevel gi veiledning med hensyn til forståelsen av de folkerettslige forpliktelsene.

Sametinget er samenes folkevalgte organ og regjeringens viktigste premissleverandør og dialogpartner i samepolitiske spørsmål. Regjeringen bygger videre på de institusjonelle og rettslige rammene som allerede er lagt for samepolitikken. Regjeringen er ikke ansvarlig for Sametingets politiske virksomhet eller vedtakene som Sametinget gjør som politisk organ.

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. For å sikre at arbeidet med saker som kan påvirke samene direkte gjennomføres på en tilfredsstillende måte, er regjeringen og Sametinget enige om å legge *Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget* til grunn ved konsultasjoner.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har ansvar for å samordne statlig politikk som berører samene i Norge, og skal arbeide for helhet og sammenheng i politikken, på tvers av sektorer og forvaltningsnivåer. Hvert fagdepartement har et ansvar for å følge opp statlig politikk overfor samene innenfor sin sektor.

Det er statens ansvar å sikre at hensynet til samene blir ivaretatt. Samtidig legger staten til grunn at kommuner og fylkeskommuner på eget initiativ, og som en del av lokaldemokratiet, også følger opp forpliktelsene sine overfor de samiske innbyggerne.

I Granavolden-erklæringen har regjeringen signalisert sine hovedprioriteringer for samepolitikken i årene som kommer. Regjeringen vil bevare Sametinget og konsultasjonsordningen

mellom Sametinget og regjeringen. Videre vil regjeringen utvikle samisk næringsliv, herunder reiseliv, knyttet til samisk kultur og de tradisjonelle samiske næringer. Regjeringen vil følge opp NOU 2016: 18 *Hjertespråket*, sammen med Sametinget, og legge til rette for en økologisk bærekraftig reindriftsnæring, sammen med næringen selv.

1.2 Om denne meldingen til Stortinget

Regjeringen ble våren 2018 enig med Sametinget om å samle de fleste av bevilgningene til Sametinget under ett budsjettkapittel og -post i statsbudsjettet. Som en del av denne enigheten har regjeringen også etablert en ordning hvor det hver våresjon skal legges fram en framoverskuende melding til Stortinget om samepolitikken. Meldingen skal omtale utviklingstrekk for samisk språk, kultur og samfunnsliv, og tjenestetilbudet til samiske innbyggere. Meldingen kan redegjøre for regjeringens mål i samepolitikken og hva den anser som de viktigste utfordringene framover. Sametingets vurderinger skal komme fram. Sametingets årsmelding/årsrapport er fortsatt fast vedlegg til stortingsmeldingen. Den nye ordningen erstatter ordningen med årlige stortingsmeldinger om Sametingets virksomhet.

Meldingen tar ikke mål av seg til å legge fram hele samepolitikken, men å belyse noen utviklingstrekk og utfordringer. Sametinget og regjeringen har vært enige om å løfte språk som et viktig overordnet tema i årets melding. Hvilke temaer som løftes fram i meldingen vil variere fra år til år.

Denne meldingen til Stortinget har ti kapitler. I hvert kapittel gis både situasjonsbeskrivelse og en oversikt over sentrale utfordringer framover. I kapittel to gis en oversikt over den samiske befolkningen i Norge når det gjelder bosetning, demografi og levekår. Her presenteres også utfordringen med å få på plass god samisk statistikk som grunnlag for videre politikktutvikling. Kapittel tre handler om de samiske språkene. Det gis en beskrivelse av situasjonen for de samiske språkene og noen utvalgte utfordringer knyttet til å fremme og beskytte dem. En av hovedutfordringene når det gjelder språk er at det er få språkbrukere, og dermed vanskelig å rekruttere samisk-språklig personale til alle sektorer. Denne utfordringen tas opp i kapittel fire, som handler om utdanning og forskning. Kapittel fem tar opp noen utvalgte deler av helse- og sosialtilbudet til samiske innbyggere. Også her er rekruttering av samiskspråklig personale en sentral utfordring. I

dette kapitlet omtales også vold og overgrep i samiske samfunn. I kapittel seks om likestilling presenteres situasjonen for LHBTI-samer (lesbiske, homofile, bifile, trans- eller interkjønn) og samer med nedsatt funksjonsevne. Kapittel sju handler om samisk kunst og kultur. Kapittel åtte er om samiske kulturminner. Kapittel ni omhandler næring i samiske områder, blant annet reindrift, fiske, jordbruk, kulturelle og kreative næringer og reiseliv. Kapittel ti gir en overordnet beskrivelse av land- og ressursrettigheter, og av arbeidet med oppfølgingen av NOU 2007: 13 *Den nye sameretten*.

1.3 Samiske formål i statsbudsjettet

De årlige budsjetttrammene til samiske formål vurderes og fastsettes i de ordinære budsjettprosessene. I 2019 er det i Stortingets bevilgningsvedtak satt av om lag 1 milliard kroner til samiske formål, hvorav 504 millioner kroner til Sametinget. Med innføring av ny budsjettordning blir det meste av Sametingets grunnbevilgning gitt over Kommunal- og moderniseringsdepartementets kap. 560, post 50 Samisk språk, kultur og samfunnsliv. Regjeringen mener at den nye ordningen gir Sametinget større handlingsrom til selv å prioritere økonomiske virkemidler mellom ulike tiltak.

1.4 Om Sametingets merknader

I enigheten mellom regjeringen og Sametinget om ny budsjettordning heter det at Sametingets vurderinger skal komme fram i den årlige meldingen til Stortinget. For å følge opp denne enigheten har Sametinget og regjeringen samarbeidet om å velge hvilke temaer som skal løftes fram i årets melding. Sametinget, Kulturdepartementet, Kunnskapsdepartementet, Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Landbruks- og matdepartementet har også hatt en skrivesamling for å forberede meldingen, hvor et første utkast til disposisjon ble drøftet. Sametinget har blitt forelagt flere utkast til meldingstekst.

Sametingets vurderinger er tilstede gjennom hele den løpende teksten i denne meldingen, og Sametinget og regjeringen er i stor grad enige i situasjonsbeskrivelsen og utfordringene som presenteres her. Der Sametingets syn avviker fra regjeringens, eller der hvor Sametinget har ønsket å presentere sin selvstendige politikk overfor Stortinget, kommer det til uttrykk i egne avsnitt. Disse delene heter «Sametingets merknader.»

Sametingets overordnede merknader til meldingsarbeidet

Sametinget mener at denne meldingen burde vært oversendt Stortinget slik at meldingen kunne behandles i Stortinget i vårsesjonen, på lik linje med og i samme tidsrom som for eksempel kommuneproposisjonen, og at det bør skje også i årene framover.

Sametinget har over flere år ønsket en ny budsjettordning som sikrer at det samiske samfunnet

kan følge samfunnsutviklingen i Norge. I 2018 ble det for første gang bevilget midler over en ny budsjettordning. Sametinget forventer at den nye budsjettordningen vil sikre at samiske formål prioriteres, og at Sametinget får handlingsrom til selv å prioritere økonomiske virkemidler mellom ulike tiltak. Dette vil etter Sametingets syn være i tråd med mandatet som Sametinget har som et folkevalgt organ.

2 Samiske tall

2.1 Den samiske befolkningen

Det finnes ingen offisiell registrering av hvem som er samer, og derfor vet vi ikke hvor mange samer som bor i Norge. 16 958 personer var registrert i Sametingets valgmannstall i 2017. Det er en jevn økning i manntallet. Mange har av ulike grunner valgt å ikke registrere seg i manntallet, og manntallet kan ikke legges til grunn for hvor mange samer som bor i Norge.

Selv om vi ikke kan slå fast hvor mange samer som bor i landet eller som snakker samisk i dag, vet vi at det hvert år er i overkant av 800 barn i grunnskolen som får all undervisning på samisk. Dette tallet har vært stabilt siden 2013. I videregående skole var det 471 elever med samisk i fagkretsen i 2015/2016, i praksis identisk med skoleåret 2011/2012. Det har imidlertid skjedd en klar vridning fra at flest tidligere hadde samisk som førstespråk, til at det nå er stadig flere som har samisk som andrespråk. I barnehagen fikk 914 barn et samisktilbud i 2018, fordelt på 65 barnehager.

2.2 Samisk bosetting

Fra tallene over hvem som velger samisk språk i barnehagen og på skolen, vet vi at det bor samer spredt i hele Norge. Det er grunn til å tro at et økende antall samer bor i byer og større tettsteder. Samtidig vet vi at de mest konsentrerte bosettingsområdene, der samer til dels er i flertall, ligger nord for Saltfjellet. Det samiske området kalles Sápmi på nordsamisk.

Fordi det ikke finnes noe datagrunnlag for å lage individbasert statistikk om samer i Norge, har Statistisk sentralbyrå (SSB) laget en samisk statistikk som er geografisk basert. Der er de samiske bosettingsområdene avgrenset til virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling (STN). Hovedargumentet for å velge akkurat dette området er at det omfatter lokalsamfunn som vurderes som betydningsfulle for å bevare og videreutvikle samisk kultur og

næringsliv. Samtidig disponerer Sametinget særskilte virkemidler for dette området.

Per i dag omfatter STN-området 21 hele kommuner og deler av ti kommuner. Av disse 31 kommunene ligger tretten i Finnmark, fjorten i Troms og fire i den nordlige delen av Nordland. En oversikt over hvilke kommuner som inngår i STN-området, finnes på Statistisk sentralbyrås nettside. Tall fra STN-området kan ikke si oss noe om samene som bor i sør- og lulesamisk område, og heller ikke om dem som bor i byer.

2.3 Demografiske trekk ved de samiske områdene

SSB gir annethvert år ut publikasjonen *Samisk statistikk*. Publikasjonen sier noe om den demografiske utviklingen i STN-området (av SSB ofte omtalt som de samiske områdene). Den siste oversikten SSB har laget, viser at folketallet i disse områdene står stille. Etter langvarig nedgang har innbyggertallet fra 2011 stabilisert seg på rundt 55 600. I disse områdene er det betydelig flere eldre enn i landet samlet sett, og innvandring ser ut til å være den viktigste forklaringsvariabelen for opprettholdelse av folketallet. Antallet innvandrere og norskfødte med innvandrerbakgrunn har doblet seg siden 2011.

I likhet med andre områder dominert av primærnæringer, er andelen personer med høyere utdanning lav i de samiske områdene. Dette gjelder særlig for menn. Det er imidlertid store lokale forskjeller, og i både Karasjøk og Kautokeino hadde 41 prosent av kvinnene utdanning på universitets- og høghskolenivå i 2017.

Frafallet fra videregående opplæring er høyere i de samiske områdene enn i resten av landet. Av kullet som startet på videregående trinn 1 i 2012, hadde 39,8 prosent ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse fem år senere. Tilsvarende tall for øvrige områder nord for Saltfjellet var 32,2 prosent og 25,6 prosent for hele Norge.

Basert på tall fra SSB gjennomfører Telemarksforskning jevnlig analyser av de samiske områdene, på oppdrag fra Sametinget. Rapport-

tene gir en beskrivelse av arbeids-, nærings- og befolkningsutviklingen. Rapporten fra 2017 viser at mens antall arbeidsplasser i de samiske områdene sank noe i 2016, har verdiskapingen utviklet seg svært positivt, sett bort ifra offentlig sektor. De to siste årene har verdiskapingen i næringslivet i samisk område økt langt sterkere enn ellers i landet. Det skyldes primært at vekstbetingelsene har vært gode for de næringene samisk område har mye av, særlig fiske og havbruk. Produktiviteten i næringslivet, det vil si verdiskaping per ansatt, har også blitt høyere de siste to årene. Produktiviteten i næringslivet i samisk område ligger imidlertid fremdeles 23,2 prosent under landsgjennomsnittet.

Telemarksforskning har laget scenarier for utviklingen i samisk område fram til 2030. En spådd nedgang i antall barnefødsler vil gi lavere befolkningsvekst i hele landet, også i samiske områder. Befolkningsutviklingen i samiske områder i de tre første kvartalene av 2017 viser allerede en negativ trend. Hvis disse trendene ikke snur vil det, ifølge Telemarksforskning, bli nedgang i folketallet, med mindre de samiske kommunene greier å skape positiv attraktivitet for næringsliv og bosetting.

I 2007 ble det opprettet en analysegruppe for samisk statistikk. Formålet med analysegruppa var å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget. Analysegruppa skulle bruke SSBs statistikk som grunnlag for sine analyser. Analysegruppa har gitt ut til sammen 11 publikasjoner under navnet «Samiske tall forteller». Her finnes det mer informasjon om demografiske trekk i de samiske områdene.

2.4 Samers levekår

SAMINOR-undersøkelsene, to omfattende helse- og levekårsundersøkelser gjennomført i 25 kommuner med samisk og norsk bosetting i 2003–2004 og i 2012–2014, gir oss et innblikk i samers levekår.

SAMINOR2 dokumenterer at både samiske kvinner og menn rapporterer om opplevd vold gjennom livsløpet i langt høyere grad enn ikke-samer innenfor samme geografiske område. 45 prosent av samene som svarte på undersøkelsen oppga at de har vært utsatt for vold og overgrep, mot 29,6 prosent av de øvrige deltakerne. Studien sier ikke noe om hvem som har utøvd vold og seksuelle overgrep.

I en studie av Hansen og Sørli fra 2012 dokumenteres det at samer opplever ti ganger mer diskriminering enn nordmenn. 35 prosent av samene i deres utvalg hadde opplevd diskriminering, mens tallet blant nordmenn var 3,5 prosent. De som opplever mest diskriminering, er samer som bor utenfor de samiske språkområdene. SAMINOR2-undersøkelsen viser at hver fjerde samisktalende mann og hver tredje samisktalende kvinne har opplevd etnisk diskriminering. Ifølge en kunnskaps gjennomgang gjort av Arnfinn Midtbøen ved Institutt for samfunnsforskning i 2015 er forskningen på diskrimineringen av samer mangelfull. En årsak til dette er at det ikke finnes en systematisk statistikk over den samiske befolkningen i Norge.

Samiske barn og unge opplever å få negativ omtale gjennom sosiale medier og i tradisjonelle medier. Medienes vinkling på nyhetssaker som omhandler samiske forhold har ofte et negativt fokus, og omtalene på sosiale medier bærer ofte preg av sjikane og annen type netthets. Barn og unge som har sin familietilknytning til reindrift er særlig utsatt. Negativ omtale av reindriftnæringen i media og i samfunnet for øvrig, vil kunne bidra til å legitimere trakassering og diskriminering fra omverdenen.

Samer melder om noe dårligere selvvurdert helsestatus enn etniske nordmenn. Ifølge Samiske tall forteller 10 rapporterer samer som opplever diskriminering oftere om dårligere egenvurdert helse, psykisk stress og dårligere trivsel og velvære. Samiske menn rapporterer om høyere nivå av psykisk stress sammenlignet med etnisk norske menn. Det er imidlertid ingen signifikant forskjell mellom samiske kvinner og ikke-samiske kvinner. Sammenlignet med den øvrige befolkningen i Norge er det færre samer som oppsøker profesjonell hjelp.

Funn fra SAMINOR-undersøkelsen viser også at samiske menn har økt risiko for fedme sammenlignet med samiske kvinner og ikke-samisk befolkning. Diabetes type 2 er også mer utbredt blant samer i Sør-Troms, Nordland og Trøndelag, enn i den ikke-samiske befolkningen og blant samer bosatt i Nord-Troms og Finnmark. Det er behov for mer forskning på disse spørsmålene.

2.5 utfordringer – statistikkgrunnlaget

Fordi datamaterialet som er presentert her er geografisk basert, sier ikke statistikken, med unntak av tallene fra utdanningssektoren, noe om samer

som bor utenfor STN-området. For eksempel fanger ikke statistikken opp det økende antallet samer som flytter til større byer og tettsteder. Statistikken gir dermed ikke et veldig godt grunnlag for videre politikktutvikling. Statistikken innenfor høyere utdanning er imidlertid individbasert og gir oversikt over antallet personer med formelle kvalifikasjoner i samiske språk og andre fag av betydning for det samiske samfunnet, og dermed rekrutteringsmulighetene på de ulike områdene der det kreves høyere utdanning.

Sametinget har flere ganger pekt på behovet for å lage en individuelt basert statistikk, men også pekt på utfordringene knyttet til dette. Blant annet finnes det historisk basert motstand mot registrering i den samiske befolkningen.

På sikt kan statistikkgrunnlaget bli bedre som følge av at folkeregisterloven nå åpner for frivillig registrering av nordsamisk, sørsamisk og lulesamisk i Folkeregisteret. Dette er fulgt opp i folkeregisterforskriften. Skattedirektoratet bestemmer når bestemmelsen kan tre i kraft.

Sametingets merknader

I forbindelse med endring i statistikkloven er det blitt foreslått at det bør innføres et nasjonalt program for offisiell statistikk som skal fastlegge hva som skal være offisiell statistikk, og som kan være et redskap for samordning og regulering av offisiell

statistikk. Sametingets syn er at samisk statistikk må være en del av den statistikken som SSB får overføringer til å utarbeide gjennom statsoppdraget.

NOU 2018: 7 Ny lov om offisiell statistikk og Statistisk sentralbyrå slår fast at statistikk danner grunnlag for politiske beslutninger, understøtter en opplyst samfunnsdebatt og bidrar til felles forståelse av økonomiske og sosiale forhold. Statistikk bidrar også til gode beslutningsgrunnlag som kan sikre bedre måloppnåelse i politikken. Norge mangler god samisk statistikk. Den geografisk baserte statistikken som i dag produseres av SSB gir et bilde av utfordringene i de samiske samfunnene, men er på langt nær godt nok som grunnlag for en opplyst samfunnsdebatt og gode politiske beslutninger.

Sametinget ser at det er et behov for å utrede hvordan statistikken kan forbedres. Det er også behov for å se på muligheten for å ha et individbasert statistikkgrunnlag for samisk statistikk. Den nye folkeregisterloven har åpnet opp for registrering av samisk språk i Folkeregisteret. Sametinget synes det er positivt at dette nå er mulig, men registeret vil ta tid å få bygget opp og baserer seg på frivillig registrering. Bruken av etniske registre i forbindelse med utryddelsen av jødene under andre verdenskrig har ført til en generell motstand mot å etablere registre som er basert på etnisitet i Norge. Sametinget ser at denne motstanden også finnes i den samiske befolkningen, og det skaper utfordringer for å få god samisk statistikk.

3 Samiske språk

3.1 Situasjonsbeskrivelse – samiske språk

3.1.1 Utbredelse og status for de samiske språkene

De tre mest utbredte samiske språkene i Norge er nord-, sør- og lulesamisk språk. I tillegg finnes pite-, ume-, og skoltksamisk i Norge. Samisk språk er viktig for den enkelte språkbruker, for den samiske befolkningen og for utviklingen av det samiske samfunnet. Samiske språk handler ikke bare om kommunikasjon, men er nært knyttet til samisk identitet, kulturarv og tilhørighet.

De samiske språkområdene går på tvers av landegrensene. For eksempel brukes nordsamisk i tre av fire land hvor sameer tradisjonelt er bosatt. Alle de samiske språkene står på UNESCOs liste over truede språk. Majoritetsspråkene påvirker de samiske språkene, slik at eksempelvis sørsamisk over tid får mer innslag av svenske ord og ordstilling på svensk side, mens det på norsk side får innslag av norske ord og ordstillinger. Dette fører til at språkene på hver sin side av grensene glir fra hverandre. I tillegg blir nye ord som oppstår i majoritetsspråket implementert forskjellig i de forskjellige landene. Dette fører til at språket utvikler seg ulikt på hver sin side av landegrensene.

Store deler av den samiske befolkningen mistet språket som følge av fornorskingspolitikken. På UNESCOs liste over truede språk defineres nordsamisk som truet, og sør- og lulesamisk som særlig truede språk. I Finnmark er nordsamisk majoritetsspråket i Karasjok og Kautokeino, mens de samiske språkene er i en minoritetssituasjon i de resterende kommunene i landet.

I 2012 gjennomførte Nordlandsforskning en samisk språkundersøkelse i Norge, på oppdrag fra Sametinget. Undersøkelsen slår fast at det er store variasjoner i språkferdigheter mellom brukere av de samiske språkene. Nordlandsforskning fant at mens samisk brukes i mange ulike sammenhenger i tradisjonelle nordsamiske områder, brukes det på færre arenaer i lulesamisk område. Språkferdighetene i lulesamisk områder er likevel

relativt sterke. Sørsamisk har opplevd en revitalisering, men revitaliseringen har ført til at språket har blitt mer skriftbasert. Undersøkelsen viser at samisk språkbruk øker i de kommunene hvor kommuner og samiske språkmiljøer samarbeider godt.

Nordlandsforskning rapport viser at revitalisering også skjer i det tradisjonelle nordsamiske språkområdet, der samisk er i en minoritetssituasjon. Rapporten viser også at det er behov for arbeid for å utvikle og verne om språkbruken, såkalte språkrøktstiltak, i lokalsamfunn hvor samisk er hverdagsspråk.

3.1.2 Samiske språkrettigheter

Sameloven § 1-5 slår fast at samisk og norsk er likeverdige språk. Innenfor forvaltningsområdet for samisk språk gjelder sameloven kapittel 3. I forvaltningsområdet skal samisk og norsk være likestilte, og borgerne har språklige rettigheter i møte med ulike offentlige organ. Det gjelder oversettelse av regler, kunngjøringer og skjema til samisk, rett til svar på samisk, utvidet bruk av samisk i rettsvesenet, utvidet rett til bruk av samisk i helse- og sosialsektoren, individuelle kirkelige tjenester, rett til utdanningspermisjon og rett til opplæring i samisk. Forvaltningsområdet for samisk språk består av kommunene Karasjok, Kautokeino, Tana, Porsanger, Nesseby, Kåfjord og Lavangen i det nordsamiske området, Tysfjord i det lulesamiske området og Hattfjelldal, Røyrvik, Røros og Snåsa i det sørsamiske området. Samiske språkrettigheter gjelder ikke utenfor forvaltningsområdet for samisk språk. Derfor har samiske språkbrukere som bor utenfor forvaltningsområdet ikke rettigheter på linje med dem innenfor forvaltningsområdet.

Også statlige og regionale offentlige organer er forpliktet etter sameloven. For eksempel er det utvidet rett til bruk av samisk i rettsvesenet, og lover og forskrifter av særlig interesse for hele eller deler av den samiske befolkning skal oversettes til samisk.

Bestemmelsene i samelovens kapittel tre er minimumskrav. Alle offentlige organ oppfordres

til å ta hensyn til samiske språkbrukere, også utover lovens regler.

Regjeringen skal legge til rette for at samene skal kunne sikre og utvikle sitt språk og har det overordnede ansvaret for at nasjonale og internasjonale rettsregler for de samiske språkene blir fulgt opp. Sametinget forvalter midler til tospråklighet i kommuner og fylkeskommuner og har ansvar for utviklingen av de samiske språkene. Kommuner, fylkeskommuner og statlige etater i forvaltningsområdet har ansvar for å oppfylle samelovens språkregler.

3.1.3 Samisk språkutvalg

I 2016 overrakte samisk språkutvalg NOU 2016: 18 *Hjertespråket – Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk* til Kommunal- og moderniseringsdepartementet og Sametinget. Bakgrunnen for at regjeringen satte ned utvalget var blant annet at det har skjedd betydelige endringer i organiseringen av offentlig sektor siden språkreglene ble vedtatt i 1990. Dagens regelverk tar i liten grad høyde for situasjonen i kommuner hvor samene utgjør en mindre del av befolkningen, og det er store variasjoner i hvordan kommunene i forvaltningsområdet følger opp bestemmelsene i samelovens språkregler. Forvaltningsområdet for samisk språk omfattet opprinnelig seks nordsamiske kommuner og var tilpasset den situasjonen. Nå omfatter forvaltningsområdet i tillegg sør- og lulesamiske kommuner.

Samisk språkutvalg foreslår en rekke tiltak for å legge til rette for samiske språkbrukere og for å styrke samiske språk. Ett av utvalgets forslag er å endre sameloven, slik at dagens forvaltningsområde endres til samisk språkområde. Språkutvalget foreslår også at kommunene i språkområdet deles inn i ulike kategorier, hvor hver kategori har forpliktelser og rettigheter som er tilpasset kommunens språksituasjon.

Utvalgets rapport har vært på høring, og departementene og Sametinget arbeider nå med å vurdere utvalgets forslag. Regjeringen vil konsultere Sametinget om eventuelle lovendringer og forslag til tiltak. Regjeringen er opptatt av å utforme et regelverk for samiske språk som er fleksibelt, og som tar høyde for at utfordringene og behovene til ulike kommuner og samiske språkbrukere vil kunne variere fra sted til sted.

Departementene vurderer forslagene i NOU 2016: 18 *Hjertespråket* i samarbeid med Sametinget, med sikte på eventuelt å kunne legge fram saker for Stortinget. Det enkelte departement har ansvar for å vurdere forslagene på sitt område,

mens Kommunal- og moderniseringsdepartementet har koordineringsansvaret for arbeidet. Departementene vurderer både spørsmål om lovendringer og andre tiltak.

Stortinget har bedt regjeringen om å ha en særlig oppmerksomhet rettet mot sørsamisk språk og sammenhengene mellom språk, kultur og næring i oppfølgingen av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*. Regjeringen følger opp anmodningsvedtaket som ledd i oppfølgingen og vil komme tilbake til Stortinget på egnet måte. I den forbindelse har Kommunal- og moderniseringsdepartementet fått gjennomført en utredning om forholdet mellom sørsamisk språk, kultur og næring. Denne er utført av Norut i samarbeid med Trøndelag Forskning og Utvikling.

Som ledd i Sametingets egen oppfølging av språkutvalgs rapport, har Sametinget igangsatt språksatsingen Gieledutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten. Språksatsingens visjon er at samiske språk er naturlige, samfunnsbærende og levende språk. Den viktigste oppgaven i Gieledutnjeme – Giellalåpptim – Giellalokten er å endre den samiske språksituasjonen, slik at samisk språk blir en naturlig del av samfunnet, på lik linje med norsk. Det innebærer at det må legges til rette for opplæring i samisk, bruk av samisk på alle arenaer i samfunnet, gode rammebetingelser og et lovverk som sikrer rett til bruk av samiske språk.

Sametingets merknader

Det er Sametingets vurdering, basert på møter og rapporteringer, at flere kommuner i forvaltningsområdet bryter samelovens språkregler. Loven tar etter Sametingets syn ikke hensyn til forskjellene i kommunene.

Språkutvalget foreslår å gjøre endringer i same-loven, og at dagens forvaltningsområde endres til samisk språkområde. I det nye språkområdet er det foreslått at kommunene deles inn i ulike kategorier hvor hver kategori har forpliktelser og rettigheter som er tilpasset kommunens språksituasjon. Same-tingets plenum har behandlet en sak om samisk språkområde og vedtatt at Sametinget mener at det skal innføres differensierte kommunekategorier. Sametinget legger til grunn at denne saken blir gjenstand for videre konsultasjoner mellom Same-tinget og regjeringen.

*Sametinget viser til at det i NOU 2016: 18 *Hjertespråket* slås fast at samisk og norsk ikke praktiseres likeverdige, selv om sameloven § 1-5 slår fast at de to språkene er likeverdige. Videre viser Sametinget til at det i NOU 2016: 18 *Hjertespråket* redegjøres for situasjonen for de samiske språkene. Utvalget*

er av den oppfatning at «dersom alle de samiske språkene skal kunne overleve, og Norge skal kunne overholde sine internasjonale forpliktelser, kreves en kraftinnsats fra staten og alle involverte offentlige og private aktører».

Norge har ratifisert den europeiske pakten om regions- eller minoritetsspråk, som er et vern om språkene og er med på å holde oppe og utvikle kulturell rikdom og tradisjoner i Europa. Da pakten ble underskrevet, var det kun nordsamiske kommuner med i forvaltningsområdet for samisk språk, og regjeringen anser at det kun er nordsamisk som er omfattet av beskyttelsen etter både del 2 og del 3 av minoritetsspråkpakten. Sørsamisk og lulesamisk er omfattet av vernet etter del 2 i pakten. Sametinget mener at sørsamisk og lulesamisk burde vært omfattet av del 3 i pakten, og har tidligere løftet denne problematikken overfor regjeringen. Sametinget mener videre at pite-, ume- og skoltesamisk burde være omfattet av beskyttelsen etter del 2 i pakten.

3.1.4 Det internasjonale året for urfolksspråk (IYIL 2019)

FNs generalforsamling har besluttet at 2019 skal være det internasjonale året for urfolksspråk. Det er UNESCO som er ansvarlig for gjennomføringen av språkåret, og det er opprettet en styringsgruppe som består av representanter fra stater, urfolksrepresentanter og medlemmer fra FNs permanente forum for urfolkssaker. Sametingspresident Aili Keskitalo er en av lederne i styringsgruppen. Norge er partner for språkåret og støtter målsetningene for året.

Samisk parlamentarisk råd har satt seg to hovedmål for urfolksspråkåret: grenseoverskridende samarbeid og digitalisering.

Urfolksspråkåret er en anledning til å synliggjøre, fremme og feire urfolksspråk, og invitere til partnerskap for å sikre språkernes framtid. Hovedformålene for urfolksspråkåret er dagsaktuelle, fordi mange urfolksspråk, inkludert samiske språk, henger etter i den teknologiske utviklingen.

Etter forslag fra regjeringen har Stortinget bevilget en ettårig økning på 1,1 millioner kroner til Sametinget i 2019 til arbeidet med det internasjonale urfolksspråkåret. Sametinget vil markere språkåret gjennom ulike arrangementer og tiltak, og regjeringen har vært medarrangør på et sidearrangement under FNs permanente forum for urfolkssaker.

I 2019 vil Sametinget arrangere en samisk språkuke. Under denne uka ønsker de arrangementer over hele landet, og Sametinget håper at

ulike institusjoner og aktører bidrar til å synliggjøre samiske språk lokalt, regionalt og nasjonalt. Under det internasjonale året for urfolksspråk vil Sametinget ta initiativ til samarbeid med sametingene i Sverige og Finland om felles arrangementer og markeringer av året.

3.2 Utfordringer framover – samiske språk

3.2.1 Styrking og utvikling av samiske språk

En utfordring når det gjelder samiske språk, er at det er relativt få språkbrukere. Mange har mistet muligheten til å lære samisk, som følge av fornor-skingspolitikken. For å få flere samiske språkbrukere trengs det språkrevitalisering i områder hvor språket står svakt. For å bygge opp under språkutviklingen er det behov for arenaer hvor barn, unge og voksne kan møtes og få trygghet i å snakke språket.

Potensialet for å få flere til å lære seg og til å bruke de samiske språkene er stort. Flere samiske språkundersøkelser viser at mange ønsker å lære seg samisk, og ønsker å la barna sine lære samisk.

De samiske språksentrene er viktige aktører i arbeidet med å styrke og utvikle samiske språk lokalt. Språksentrenes arbeid bidrar til synliggjøring av samiske språk, og er med på å skape samlingspunkter og arenaer for bruk av samiske språk. Møtesteder for bruk av samiske språk vil gi flere muligheter til å styrke språklige ferdigheter og bidra til trygghet i språket. Samiske språksentre, i tillegg til barnehager og grunnskoler, har sentrale roller i språkopplæringen lokalt. Språksentrene innehar viktig fagkompetanse og utgjør kjernen av samisk språkopplæring utenfor grunnskolen. Flere språksentre drar nytte av lokale språkbærere og overføring av tradisjonell kunnskap utgjør en viktig del av språksentrenes tilbud. Sametinget tildeler i 2019 over 21 millioner kroner til samiske språksentre. Stadig flere språksentre blir etablert, og det er flere språksentre som er under etablering.

Gjennom de siste tiårene er det satsset aktivt for å styrke infrastrukturen for nordsamisk, blant annet gjennom ordbøker og grammatikk, lærebøker, terminologiutvikling, media, forskning og mulighet for å ta høyere utdanning i og på nordsamisk. Satsingen for sørsamisk og lulesamisk har inntil nylig vært begrenset, men også her har det skjedd viktige framskritt med nye lærerutdanninger, se kap. 4. Utvikling av terminologi på sørsamisk og lulesamisk er en forutsetning for at språk

kene skal kunne brukes på flere samfunnsområder.

Kulturdepartementet arbeider med en språkmelding, som etter planen skal legges fram for Stortinget våren 2020. Meldingen vil beskrive hvilket samfunnsoppdrag det offentlige har i å styrke situasjonen for de språkene som den norske staten har nasjonale og internasjonale forpliktelser for.

Sametingets merknader

Slik Sametinget ser det er det behov for tiltak også i områder hvor språket står sterkt. Dette har Sametinget påpekt overfor regjeringen flere ganger. I disse områdene er det ifølge Sametinget behov for arbeid for å utvikle og verne om språkbruken, såkalte språkrotstiltak, samt opplæring for de som ikke behersker samisk.

3.2.2 Rekruttering av samiskspråklig personale

Som følge av at det er få språkbrukere, er det også vanskelig å rekruttere samiskspråklig personale. En utfordring som vil kunne bli større i årene som kommer, er mangelen på samiskspråklig personale i alle sektorer. Dette henger sammen med den lave rekrutteringen til samisk høyere utdanning. For mer om rekrutteringsutfordringen, se kapittel 4 om utdanning og forskning.

Sametingets merknader

Dersom den samiske befolkningen skal få et likeverdig tjenestetilbud som befolkningen for øvrig, er det nødvendig at det finnes samiskspråklig personale. Sametinget mener derfor at det samiske samfunnets behov må legges til grunn for målsetninger om en nasjonal kompetansepolitisk strategi. Det bør også foretas en kartlegging av kompetansesituasjonen i det samiske samfunnet knyttet til framtidige behov for arbeidskraft.

3.2.3 Synliggjøring av samiske språk

Samisk språk er lite synlig i det offentlige rom. Synliggjøring av samisk i offentlige rom, vil kunne bidra til økt status for språkene, og sterkere følelse av tilhørighet for samer. Det er få offentlige steder, bygg, butikker og lignende som er skiltet på samiske språk. Det finnes bare et fåtall matvarer som er merket med samisk tekst, og det gjelder i hovedsak reinkjøttprodukter.

Et viktig tiltak for synliggjøring av samisk språk er skilting av samiske stedsnavn. Statens vegvesen har fokus på samisk skilting langs riks- og fylkesveger, og har hatt en større gjennomgang av stedsnavnskilting i de nordlige fylkene. Hensikten har vært å sikre at samiske stedsnavn som er godkjent i stedsnavnsregisteret blir ført opp på skiltene. I løpet av 2019 skal skilt som ikke har samiske og kvenske stedsnavn, få dette. Samtidig pågår det et arbeid med å oppdatere skilt etter hvert som flere samiske stedsnavn blir godkjent og ført inn i stedsnavnsregisteret.

Statens vegvesen følger på eget initiativ opp skilting av tettsteder, grender, kommunale gater, veier, torg, bydeler, boligfelt, anlegg o.l. Dette gjøres etter at kommunene har vedtatt skrivemåten av offisielle navn og adresser. Det samme gjelder når fylkeskommunene vedtar skrivemåten av navn på fylkeskommunale anlegg. Når Statens vegvesen bygger nye bruer og tunneler får disse også samiske navn der det følger av loven. Statens kartverk vedtar skrivemåte på statlige anlegg.

Kulturdepartementet har lagt fram forslag til endringer i stedsnavnloven, som sikrer at navn på reinbeitedistrikter blir vedtatt etter reglene i stedsnavnloven. Dette er en oppfølging av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*. Forslagene til endringer i loven sikrer også at kommuner i samiske språk-områder, som ikke bruker samiske stedsnavn på skilt, kan klages inn for Fylkesmannen.

Dagens norske pass har ikke samisk tekst. Dette blir endret på passene og de nasjonale ID-kortene som etter planen skal lanseres i 2020. På forsiden av de nye passene vil «Kongeriket Norge» angis både på bokmål, nynorsk, nordsamisk og engelsk. Tilsvarende vil kortformen «Norge» bli angitt på nordsamisk på personaliasiden. De nye nasjonale ID-kortene vil ha all lede-tekst på bokmål, nynorsk, nordsamisk og engelsk.

Tilgang på samiske medier er en viktig del av arbeidet med å synliggjøre samiske språk. To samiske dagsaviser får i dag tilskudd fra en egen tilskuddsordning. I tillegg gis det tilskudd til to lokalaviser som har nyhetssider på lule- og sørsamisk. Formålet er å legge til rette for demokratisk debatt, meningsdanning og språkutvikling i det samiske samfunnet. I dag gis det kun tilskudd til papiraviser. Kulturdepartementet vil starte en prosess med å gjøre ordningen plattformnøytral. Det kan bidra til at terskelen for å publisere nyheter på samisk, eller nyheter som har den samiske befolkningen som hovedmålgruppe, blir lavere.

En del av NRKs oppdrag er å styrke de samiske språkene, samisk identitet og kultur. NRK skal ha daglige sendinger for den samiske

befolkningen og jevnlige programmer for barn og unge på de samiske språkene. Nyhetsendingen Oddasat sendes alle hverdager på NRK1. I tillegg produserer NRK Sápmi nyheter for nett og radio. NRK Super sender barneprogrammer på samisk hver ettermiddag, mens talkshowet «Studio Sápmi» er en del av NRKs satsing på samisk innhold for unge.

Sametingets merknader

Synliggjøring av samiske språk er et symbol på tilhørighet, tilstedeværelse og anerkjennelse. Synliggjøring vil også være viktig for den enkelte, da språk er personlig, identitetsknyttende og nært knyttet til følelser. Synliggjøring av språkene skjer tydeligst gjennom skriftspråket, og det vil derfor være behov for å synliggjøre samiske språk skriftlig flere steder i samfunnet.

Synliggjøring skjer i dag primært gjennom skilting av samiske stedsnavn. Sametinget mener at samiske språk også bør synliggjøres mer generelt. Synliggjøring i offentlig sammenheng vil gi språkene høyere status som offentlige språk. Det er også viktige kulturfremmende tiltak.

Sametinget mener at alle offentlige bygg bør skiltes på minst ett samisk språk, og at større offentlige arrangementer også bør skiltes og ha informasjon på minst ett samisk språk. Det må etter Sametingets syn også jobbes for at dagligvarebutikker og andre prioriterer samisk.

Media og litteratur spiller en viktig rolle i samfunnet, og det er Sametingets vurdering at disse bør ha et spesielt stort ansvar for å synliggjøre samiske språk og fremme god språkbruk. Samiske barne- og ungdomsfilmer og TV-serier bør vektlegges, og det bør tilrettelegges for at samiske språk får større plass i daglige tv-sendinger. På TV finnes det daglige nyhetsendinger på samisk, men det meste av innholdet er kun på nordsamisk og sendingene varer kun i et kvarter. Sametinget mener at det også må produseres nyheter på lule- og sørsamisk. Dette vil kunne understøtte språkopplæringen og bidra til å synliggjøre språkene.

Kartverket og kommunene i tradisjonelle samiske områder skal sende alle navnesaker til Samisk stedsnavnstjeneste, i henhold i stedsnavnloven. Samisk stedsnavnstjeneste ved Sametinget gir råd om navnevalg på samisk og tilrår skrivemåte. Etter Sametingets vurdering må Statens vegvesen samarbeide med kommunene og stedsnavnstjenesten med tanke på navnevalg.

3.2.4 Digitalisering

De fleste barn, ungdom og voksne bruker og forholder seg daglig til digitale løsninger; i kommunikasjon med det offentlige, på skolen og sosiale medier. Tilgang til funksjonelt samisk tastatur, digitale ordbøker, korrektur- og oversettelsesprogrammer vil bidra til at flere stimuleres til å skrive samisk. I tillegg vil tilgang til samiske applikasjoner, spill, pedagogiske hjelpemidler og lydbøker kunne virke stimulerende på språkutviklingen og på utdanning i og på samisk. Det er også viktig at det finnes andre teknologiske hjelpemidler på samisk, som for eksempel velfungerende talesynteser (tekst til tale system). Gode digitale hjelpemidler er også nødvendig for å tilrettelegge utdanning til samiske elever med spesielle behov.

Det finnes en del teknologiske løsninger på nordsamisk, men mangelen er fremdeles stor. Det er også et stort behov for å styrke teknologiske løsninger på lule- og sørsamisk.

Det er flere offentlige digitale registre som ikke er tilpasset samisk språk, blant annet Brønnøysundregistrene og Folkeregisteret. Gamle systemer er ikke tilrettelagt for samiske tegnsett, og det betyr at navn og adresser med samiske bokstaver ikke registreres korrekt. I prosessen med å modernisere eldre registre bør det legges til rette for samiske spesialtegn for å få korrekt registrering og forenkle kommunikasjonen med samiskspråklige brukere. Arbeids- og velferdsetaten har allerede modernisert sine registre slik at de støtter samiske bokstaver, men de vil ikke kunne brukes før Folkeregisteret blir modernisert og tilpasset samiske bokstaver.

For å styrke samisk språkteknologi ble Divvun etablert i 2004. Divvun finansieres i dag over Kommunal- og moderniseringsdepartementets budsjett. Divvun har utviklet språkverktøy i form av blant annet elektronisk stavekontroll, korrekturprogram, grammatikk-kontroll, tastaturer og pedagogisk programvare for ulike samiske språk. Divvun arbeider også med taleteknologi. Divvuns produkter er fritt tilgjengelig på nett.

Senter for samisk språkteknologi – Giellatekno, ved Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet, bidrar også aktivt til å øke digitaliseringen av samisk. Giellatekno har som mål å utarbeide grunnleggende analyseverktøy for ulike samiske språk, og lage program og språkressurser til bruk i forskning og utdanning, og for samiske språkbrukere generelt. Giellatekno arbeider også med utvikling av verktøy for maskinoversettelse.

Selv om mye gjenstår, er det viktig å understreke at det har vært en positiv utvikling de siste årene når det gjelder samisk tegnsett og IKT. Nordsamisk er for eksempel implementert som eget valg i de mest brukte operativsystemene.

Sametingets merknader

Sametinget mener at flere offentlige instanser bør ha nettsider med likeverdig innhold på norsk og samisk. Flere nettsider som i dag har nordsamisk innhold bør også oversettes til lule- og sørsamisk. Sametinget mener at offentlige instanser bør prioritere arbeidet med samiske nettsider høyere. Sametinget ser at de språklige verktøyene blir mye brukt, men vil understreke at de må oppdateres jevnlig.

Sametinget mener også at det bør jobbes med å implementere samiske tastaturer til ulike produsenters programvarer. Samiske bokstaver vises ikke fysisk på tastaturene, og dette kan gjøre det vanskeligere å skrive på samisk.

3.2.5 Språksamarbeid over landegrensene

De samiske språkene tales på tvers av landegrensene. Samarbeid og kommunikasjon over landegrensene er derfor viktig for å bevare og utvikle bruken av språkene. Sámi Giellagáldu – Nordisk samisk fag- og ressurscenter, er et felles nordisk språkorgan som arbeider med språkrøkt, språkut-

vikling og terminologiutvikling. Giellagáldu er med på å sikre at de samiske språkene ikke utvikler seg i ulike retninger i de nordiske landene, noe som ville svekke kommunikasjonen på samisk på tvers av landegrensene.

Etter forslag fra regjeringen vedtok Stortinget i 2015 å øke Sametingets budsjett med 2 millioner kroner årlig. På denne måten har regjeringen bidratt til den norske delen av finansieringen av Giellagáldu. Fra Sverige og Finland var senteret finansiert gjennom EUs program for å fremme sosial og økonomisk integrasjon over landegrensene gjennom regionalt samarbeid (Interreg), til og med mai 2018. Kommunal- og moderniseringsministeren har tatt opp spørsmålet om videre finansiering med de ansvarlige ministrene i Sverige og Finland.

Nordisk embetsorgan for samiske spørsmål besluttet i august 2018 å nedsette en arbeidsgruppe som skal utarbeide forslag til en framtidig organisasjonsmodell for Sámi Giellagáldu. Arbeidsgruppen har utarbeidet forslag til organisasjonsform, herunder eierskap og tilknytningsform for Sámi Giellagáldu, og la dette fram for Nordisk embetsmannsorgan for samiske spørsmål (NÄS) i mai 2019. Arbeidsgruppen har primært vurdert en organisasjonsform hvor Sámi Giellagáldu har én ledelse, og faste ansatte i alle tre land.

4 Utdanning og forskning

God utdanning og forskning er nødvendig for å sikre utviklingen av samisk språk, kultur og samfunnsliv.

4.1 Situasjonsbeskrivelse – barnehage- og grunnopplæringstilbudet

Internasjonale konvensjoner og norske lover fastslår at samiske barn og unge har rett til å lære, bruke og utvikle sitt språk og sin kultur. Barn og unge skal utvikle kunnskaper, ferdigheter og holdninger slik at de kan mestre livene sine, ta vare på seg selv og hverandre og delta i arbeid og fellesskap i samfunnet. Barnehage og skole skal fremme læring og utdanning som grunnlag for allsidig utvikling. Barnehage og skole er sentrale for å styrke og utvikle samiske språk.

4.1.1 Barnehagetilbudet til samiske barn

Etter barnehageloven § 2 tredje ledd skal barnehagen ta hensyn til barnas alder, funksjonsnivå, kjønn, sosiale, etniske og kulturelle bakgrunn, herunder samiske barns språk og kultur. Kommunens ansvar for å tilrettelegge barnehagetilbudet til samiske barn er regulert i barnehageloven § 8 tredje ledd. Det betyr at kommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk, har ansvar for at barnehagetilbudet til samiske barn bygger på samisk språk og kultur. I øvrige kommuner skal forholdene legges til rette for at samiske barn kan sikre og utvikle sitt språk og sin kultur.

914 barn fordelt på 65 barnehager mottok et samisktilbud i 2018. 689 av disse gikk i samiske barnehager eller barnehageavdelinger, mens 225 gikk i norske barnehager med annet samisk tilbud. Antall samiske barnehager har økt siden 2014. Likevel er det i samme periode 27 færre samiske barn i samiske barnehager. Det er vanlig at antallet barn i barnehager enten viser en liten økning eller nedgang, men barnetallene og antallet samiske barnehager og samiske avdelinger har holdt seg relativt stabile.

Ny rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver ble fastsatt i 2017, etter at regjeringen og Sametinget oppnådde enighet i konsultasjoner. Utdanningsdirektoratet samarbeider med Sametinget om støtte til implementeringen av rammeplanen. Det er iverksatt et forskningsprogram for å evaluere implementeringen.

Stortinget har bedt regjeringen vurdere om det skal være en plikt å gi barnehagetilbud på samisk når det er minst ti barn i kommunen som ønsker det, også i kommuner utenfor forvaltningsområdet for samisk språk, jf. Endring av Prop. 1 S (2013–2014). Kunnskapsdepartementet vil følge opp saken i oppfølgingen av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*.

Stortinget har bedt regjeringen om å utarbeide forslag til endringer i barnehageloven for å sikre at ansatte i offentlige og private barnehager behersker norsk språk, og at ansatte i samiske barnehager behersker samisk språk. Krav til norskspråklig kompetanse ble tatt inn i loven i 2018. Kunnskapsdepartementet vil vurdere spørsmålet om krav til samiskspråklig kompetanse i oppfølgingen av NOU 2016: 18 *Hjertespråket*.

Som en oppfølging av NOU 2016: 18 *Hjertespråket* ble Sametingets tilskudd til barnehagetilbud for samiske barn styrket med 5 millioner kroner årlig fra og med revidert nasjonalbudsjett i 2017. Sametinget har benyttet økningen til å igangsette barnehageprosjektet «Sámi mánát odda searvelanjain – Samiske barn i nye pedagogiske rom». Dette er et femårig utviklingsprosjekt som skal bidra til økt kvalitet i barnehager med samiske barn, og komme med anbefalinger til samisk barnehageutvikling.

4.1.2 Grunnskole og videregående opplæring for samiske elever

Opplæringsloven § 6-2 fastsetter rett til opplæring i og på samisk for alle i grunnskolealder i samiske distrikt (kommuner i forvaltningsområdet for samisk språk). Utenfor samiske distrikt har elever som ønsker opplæring i og på samisk, rett til slik opplæring hvis de utgjør en gruppe på minst ti elever i kommunen, og så lenge det er minst seks

elever igjen i gruppen. I videregående opplæring har samer ifølge § 6-3 rett til opplæring i samisk.

Ifølge Utdanningsdirektoratet får 833 elever i grunnskolen all undervisning på samisk skoleåret 2018/2019. 892 elever har nordsamisk som førstespråk og 1276 elever nordsamisk som andrespråk. 26 elever har sørsamisk som førstespråk, 85 som andrespråk. 34 elever har lulesamisk som førstespråk, 81 som andrespråk.

Skoleåret 2018/2019 har 205 elever i videregående skole samisk som førstespråk. Av disse har 200 nordsamisk og 5 sørsamisk. 273 elever i videregående skole har samisk som andrespråk, hvorav 14 lulesamisk, 248 nordsamisk og 11 sørsamisk.

Regjeringen har nedsatt et offentlig lovutvalg som skal foreta en helhetlig gjennomgang og vurdering av regelverket på grunnopplæringens område innen 1. desember 2019. Sametinget er representert i utvalgets referansegruppe. Fra 1. januar 2018 ble Senter for samisk i opplæringa et nasjonalt senter, jf. Prop. 1 S (2017–2018).

Riksrevisjonen har igangsatt en forvaltningsrevisjon av samiske elevers rett til opplæring i og på samisk. Målet med undersøkelsen er å belyse om samiske elever får et godt og likeverdig opplæringstilbud i og på samisk, og om statlige virkemidler er innrettet for å sikre et slikt tilbud.

4.1.2.1 Fagfornyelsen

Alle læreplaner i skolen skal fornyes for å gjøre dem mer relevante for framtiden. Nye læreplaner skal tas i bruk trinnvis fra skolestart i 2020. Fagfornyelsen skal gi skolefag med relevant innhold, god progresjon og bedre sammenheng i og mellom fag for alle elever. Elevene og lærlingene skal få mer tid til dybdelæring.

Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen ble fastsatt i 2017. Overordnet del beskriver hvilke verdier og prinsipper grunnopplæringen skal bygge på og skal erstatte generell del av læreplanverket fra 2020. Kunnskapsdepartementet konsulterte Sametinget om Overordnet del, og kom fram til et omforent forpliktende verdidokument som er felles for den norske og samiske opplæringen. Læreplanene for de ulike fagene skal være i tråd med overordnet del.

Det er utviklet egne læreplaner for Kunnskapsløftet – samisk. Disse planene er likeverdige og parallelle læreplaner for opplæring i samiske distrikt og for elever utenfor samiske distrikt som får samisk opplæring. For å sikre at alle elever lærer om samenes historie, kultur og samfunnsliv, er det samisk innhold både i de nasjonale lærepla-

nene og i de samiske parallelle likeverdige læreplanene.

Læreplangruppene, Sametinget og Utdanningsdirektoratet arbeider med å utvikle læreplanene til Kunnskapsløftet og Kunnskapsløftet samisk.

For å sikre bred involvering i fagfornyelsen er det etablert en referansegruppe med representanter fra de sentrale partene i skolesektoren, der Sametinget deltar.

For å nå målene i fagfornyelsen er det behov for nye læremidler. Noen fag og områder har for lavt elevtall til at det er kommersielt interessant for læremiddelprodusenter å utvikle læremidler uten ekstra tilskudd. Dette gjelder blant annet læremidler i og på samisk. Sametinget har ansvar for utviklingen av læremidler på samisk i hele grunnopplæringen. Regjeringen har i revidert nasjonalbudsjett for 2019 foreslått å øke tilskuddet til Sametinget med 10 millioner kroner.

4.2 Utfordringer framover – barnehage og grunnopplæringstilbudet

Mangelen på samiskspråklige ansatte er den største utfordringen for å styrke og utvikle samisk språk og identitet i barnehage og skole. Det utdannes for få samiskspråklige lærere til barnehage og grunnopplæring, og det er stor etterspørsel etter dem som har en slik utdanning. Økt rekruttering til arbeid i barnehage og skole er viktig for å sikre at samiske barn og unge får ivaretatt sine rettigheter.

God samiskopplæring i barnehage og skole, og i det samiske samfunnet generelt, er også avgjørende for framtidig rekruttering til de samiske utdanningene. Regjeringen samarbeider med Sametinget om ulike kompetanse- og rekrutteringstiltak, herunder *Kompetanse for fremtidens barnehage. Revidert strategi for kompetanse og rekruttering 2018–2022*.

Kunnskapsdepartementet og Sametinget har de siste årene arbeidet for å øke antallet studenter på samisk lærerutdanning. For en omtale av dette arbeidet, se punkt 4.4.

Sametingets merknader

Det er Sametingets vurdering at dagens lovgivning gjør at samiske barn utenfor forvaltningsområdet for samisk språk ikke får et barnehagetilbud som bygger på barnas samiske språk og kultur. Barnehageloven har ulike krav til barnehagetilbud innenfor

og utenfor forvaltningsområdet for samiske språk. Med en individuell rett til et samisk barnehagetilbud vil alle barn som ønsker det få et tilbud der samisk språk og kultur er utgangspunktet.

Samiske barnehager er særdeles viktige for språkutviklingen til barn, og derfor må de ansatte i samiske barnehager være samiskspråklige og ha god kompetanse i samisk språk og kultur. Det er i dag få samiskspråklige barnehagelærere sammenlignet med behovet, og Sametinget vurderer denne situasjonen til å være på et kritisk nivå. For å gjøre noe med denne situasjonen mener Sametinget at det må settes i gang tiltak for å få flere samiskspråklige til å velge barnehagelærerutdanning. Sametinget kan ikke bære dette ansvaret alene, og etterlyser en helhetlig nasjonal satsing på området.

Sametinget har vært fornøyd med prosessen og innholdet i den nye rammeplanen for barnehagen, men likevel har Sametinget fått tilbakemeldinger fra samiske kommuner, samiske barnehager og ansatte om at dagens rammeplan ikke er tilstrekkelig tilpasset samiske verdier, tenkemåte og krav til hvordan man skal arbeide med samisk språk og samisk tradisjonell kunnskap og kultur. Sametinget mener at det må fremmes en lovendring som gir rett til et samisk barnehagetilbud, og at det som følge av dette utarbeides rammeplan for samiske barnehagetilbud.

Elever med særskilte behov er en sårbar gruppe i utdanningssystemet og samiske elever med særskilte behov er spesielt sårbare. Disse elevene trenger at deres opplæringsstilbud både er spesialtilpasset og tilpasset deres språk og kultur. Sametinget opplever at foresatte til barn med særskilte behov ofte melder om at skoleeiere har utfordringer med å tilrettelegge for et spesialpedagogisk tilrettelagt opplæringsstilbud som også er på samisk og med grunnlag i samisk kultur. Sametinget ser derfor at det er behov for å ivareta det helhetlige tilbudet for samiske elever med spesielle behov, inkludert elever med funksjonsnedsettelse. Sametinget er særlig bekymret for at samiske elever med behov for særskilt tilrettelegging ikke er sikret tilgang til samiske læremidler, og heller ikke samiske kartleggingsverktøy.

Sametinget ser nødvendigheten av at det blir gjort en helhetlig gjennomgang av opplæringsloven, og mener det er svært uheldig at det regjeringsoppnevnte lovutvalget, ikke har samisk språk- og kulturkompetanse. Sametinget deltar i en referansegruppe til utvalget. I referansegruppen er det ikke representanter med praksiserfaring fra samisk skole og skoler som tilbyr undervisning i samisk.

Sametinget mener at retten til tilgang på samiske læremidler må framkomme i ny opplæringslov, på lik linje med dagens lovgivning som sik-

rer læremidler på målformene i norsk. I dag finnes det ikke samiske læremidler i alle fag og på alle årstrinn og nivåer. Omfanget av samiske digitale læremidler er også svært begrenset og er kostnadskrevene å utarbeide. Mangelen på samiske læremidler kan gi elevene en oppfatning av at samisk språk, kultur og samfunnsliv har lavere status enn norsk. Mangelen truer også samiske barns rett til et kvalitativt godt opplæringsstilbud. Med dagens nivå på statlige bevilgninger og med stadig revidering av læreplaner med påfølgende behov for nye læremidler, er det ikke mulig for Sametinget å sørge for å få utviklet et tilfredsstillende læremiddeltilbud som er i tråd med læreplanene raskt nok.

Sametinget mener at det er en utfordring at elever som har rett etter opplæringsloven til opplæring i samiske språk, ikke får rettigheten oppfylt. Dette gjelder spesielt utenfor samiske distrikt jf. opplæringslovens definisjon i kap 6. Årsaken kan være mangelfull kunnskap hos skoleeiere om samiske elevers rettigheter, og dermed også manglende informasjon til elever og foreldre om retten til opplæring i samiske språk. En annen årsak kan være mangelfull finansiering av opplæring i samisk, eksempelvis at opplæring etter sterk språkmodell ikke er inkludert i statlig tilskudd til skoler som tilbyr opplæring i samisk.

Enkeltelever som har hatt opplæring i samisk språk i grunnskolen, opplever at de nektes slik opplæring i videregående opplæring utenfor samiske distrikt dersom de ikke er samer. Dette er en svakhet ved opplæringsloven slik Sametinget ser det. Disse elevene får også en utfordring med hensyn til opplæring i norsk sidemål.

4.3 Situasjonsbeskrivelse – høyere utdanning og forskning

Universitetene og høyskolene har særlige forutsetninger for å møte store samfunnsutfordringer. I Meld. St. 16 (2016–2017) *Kultur for kvalitet i høyere utdanning* beskrives de framtidige kompetansebehovene slik:

Mer enn noensinne er det behov for en godt utdannet befolkning med evne til å resonnerer og analysere, identifisere relevante spørsmål og bruke vitenskapelige metoder og tenkemåter for å løse problemer og vurdere holdbarheten av informasjon og argumenter.

Dette gjelder også det samiske samfunnet. Forskning og høyere utdanning er helt sentralt for å videreutvikle og få bedre kunnskap om samisk

språk, kultur og samfunnsliv og andre forhold av betydning for det samiske samfunn. Derfor gis det i dag samisk høyere utdanning innenfor viktige kulturbærende fag som duodji, reindrift, journalistikk, språk, litteratur og lærerutdanning.

4.3.1 Forskning på samiske problemstillinger

Samisk forskning skjer ved universiteter, høyskoler og en rekke forskningsinstitusjoner. Forskningen samspiller med samisk tradisjonskunnskap, ikke minst i spørsmål om natur- og ressursforvaltning. Det er viktig å ta vare på, dokumentere, systematisere og videreutvikle samisk tradisjonskunnskap.

Norges forskningsråds program for samisk forskning, SAMISK III, er et grunnforskningsprogram for samiske problemstillinger innenfor humaniora og samfunnsvitenskap. Det er også åpent for naturvitenskapelig klima- og miljøforskning som har direkte tilknytning til humaniora og samfunnsvitenskap. Hovedmålet er å bidra til Norges særlige ansvar for å utvikle ny forskningsbasert kunnskap for at den samiske folkegruppen skal kunne sikre og utvikle språk, kultur og samfunnsliv. Programmet finansieres med årlige tildelinger fra Kunnskapsdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Programmet er omtalt i Meld. St. 25 (2016–2017) *Humaniora i Norge* og i Meld. St. 4 (2018–2019) *Langtidsplan for forskning og høyere utdanning 2019–2028*. SAMISK III er nå innlemmet i Forskningsrådets kategori «løpende programmer», noe som gir mer forutsigbar finansiering.

I 2018 ble det bevilget 23,5 millioner kroner til åtte prosjekter i SAMISK III. Prosjekter innenfor språkvitenskap, spesielt samarbeidsprosjekt med søkelys på sør- og lulesamisk, ble prioritert.

Kvalitetssikrede publiseringskanaler er også nødvendig for forskningen. Fra 2012 er *Samisk vitenskapelig tidsskrift* sikret mer forutsigbar finansiering.

Sametingets merknader

Sametinget understreker at en betydelig del av den samiske befolkningen i Norge har et ambivalent forhold til forskning. En av hovedgrunnene er de historiske erfaringene samer har med forskere i raseforskningens og fornorskningens tid. Sametinget mener at dette må tas på alvor av forskere og forskningsinstitusjoner, og inngå i den delen av forskerutdanningen som omhandler etikk og etiske problemstillinger.

4.3.2 Høyere utdanning

Tre høyere utdanningsinstitusjoner tilbyr i dag utdanning i samisk. Samisk høyskole/Sámi allaskuvla og Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT) gir utdanning i nordsamisk, mens Nord universitet gir utdanning i lulesamisk og sørsamisk.

UiT har nasjonalt ansvar for urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling og gir mastergradsutdanning i urfolksstudier og i styring og entreprenørskap i nordlige områder og urfolksområder. Sistnevnte har som formål å bidra til næringsutvikling.

Samisk høyskole er den eneste institusjonen der både forskning og høyere utdanning foregår på samisk. Disse tre institusjonene samarbeider gjennom Universitets- og høyskolerådets fagstrategiske enhet for samisk høyere utdanning og forskning (UHR Samisk).

Som et ledd i oppfølgingen av Meld. St. nr. 25 (2016–2017) *Humaniora i Norge* vil regjeringen utrede hensiktsmessige mekanismer for særfinansiering av utsatte studietilbud og fagområder innenfor humaniorafagene. Kunnskapsdepartementet har nedsatt en ekspertgruppe for å utrede tiltaket. Den skal levere sin innstilling innen 16. september 2019.

4.3.2.1 Studenttall

I følge samisk analysegruppes rapport *Samiske tall forteller 11* har det vært en økning i studiepoengproduksjonen i samisk de siste årene. Likevel er det fremdeles relativt få samisk-studenter. Data fra Norsk senter for forskningsdata (NSD) viser at det i perioden 2016–2018 er mange studenter som tar enkeltemner i samiske fag, men få som fullfører en grad i samisk.

Ved Nord universitet har det vært en positiv utvikling. I 2018 går det åtte studenter på bachelorstudium i lulesamisk, syv studenter tar et semesteremne i lulesamisk, og tre studenter tar sørsamisk årsstudium. Det er langt flere enn i de foregående årene.

I 2018 var det i alt 30 studenter på ulike gradstudier i nordsamisk, og det var én på bachelor i nordsamisk som fremmedspråk. I tillegg var det ved UiT to studenter på årsstudium i nordsamisk som morsmål og 27 på årsstudium i nordsamisk som fremmedspråk.

Det er også mange studenter ved UiT som skriver oppgaver om temaer av relevans for det samiske samfunnet. For å bidra til kvalifisert arbeidskraft i det samiske samfunnet er det ved

UiT og enkelte andre institusjoner kvoter for samiskspråklige for opptak til profesjonsutdanninger. For oversikt over dette, se Samordna opptaks hjemmesider.

4.3.2.2 Lærerutdanning

En god lærerutdanning er nødvendig for å ruste framtidens lærere med kunnskapen og kompetansen som trengs for å gi barn og unge en god utdanning. Alle de tre institusjonene som gir høyere utdanning på samisk, har lærerutdanning. Samisk høgskole har hatt lærerutdanning som en sentral del av sin portefølje siden den ble opprettet i 1989.

I 2013 ble det fastsatt rammeplan for samisk barnehagelærerutdanning. Utdanningen er forankret i samisk kultur og samfunn, og undervisningsspråket er samisk. I 2017 lanserte regjeringen *Lærerutdanning 2025 – Nasjonal strategi for kvalitet og samarbeid i lærerutdanningene*. Der legges det vekt på tett samarbeid mellom lærerutdanningene og praksisfeltet. Nøkkelen er å få en felles og gjensidig utvikling av lærerutdanningene og sikre høy kvalitet i praksisstudiet. Samtidig gir samarbeidet mulighet til å jobbe med regionale rekrutteringstiltak.

I 2017 ble også de norske og samiske grunnskolelærerutdanningene endret til masterutdanninger. Samisk barnehagelærerutdanning og grunnskolelærerutdanning er likestilt med de tilsvarende norske utdanningene.

Høsten 2018 etablerte Nord universitet grunnskolelærerutdanning i både sør- og lulesamisk, og med det ble en viktig milepæl nådd. Utdanningene har få studenter, men Nord universitet jobber systematisk og godt med rekruttering – i samarbeid med Sametinget og Fylkesmannen i Nordland. Det planlegges nytt opptak høsten 2019.

Nord universitet arbeider i tillegg med å forbedre arbeidsplassbaserte barnehagelærerutdanninger i sør- og lulesamisk med oppstart i 2020.

Samisk høgskole tar opp studenter til barnehagelærerutdanning annethvert år. Sju kandidater fullførte samisk barnehagelærerutdanning i 2016, og fire fullførte i 2018.

De som ønsker å undervise i videregående opplæring, kan enten ta praktisk-pedagogisk utdanning (PPU) etter fullført mastergrad eller en integrert mastergrad kalt lektorutdanning. I perioden 2016–2018 var det fem som fullførte PPU ved Samisk høgskole (samtlige i 2017). Lektorutdanningen ved UiT er den eneste med samisk som fag, og i perioden 2016–2018 var det bare én som fullførte lektorutdanning i samisk språk. UiT

har i tillegg tilbud om samisk som valgfag i grunnskolelærerutdanningen og utdanner grunnskolelærere som kan undervise i samisk.

Sametingets merknader

Mangelen på lærere med kompetanse i samiske språk i barnehage og grunnopplæring er etter Sametingets syn alarmerende. Sametinget har derfor prioritert lærerutdanninger i sin stipendordning for høyere utdanning. Særlig prioriterte studier er grunnskolelærerutdanning 1–7 og 5–10 med samisk i fagkretsen, og samisk barnehagelærerutdanning og annen barnehagelærerutdanning for studenter med samisk som første- eller andrespråk fra videregående opplæring. Studier innenfor disse prioriteringene kan tildeles inntil 25 000 kroner for 30 studiepoeng per semester.

4.3.3 Ny samisk sykepleierutdanning

I 2019 har Stortinget bevilget midler til å opprette en samisk sykepleierutdanning. Den skal tilbys ved UiT, i samarbeid med Samisk høgskole. Universitetet vil stå for det sykepleiefaglige, mens Samisk høgskole vil gi emnene i nordsamisk språk og kulturkunnskap. Samisk høgskole har fått én million kroner i utviklingsmidler til denne sykepleierutdanningen, som vil gis på deltid med opptak hvert annet år. Undervisningsspråket på studiet vil i all hovedsak være norsk. Utdanningen vil være viktig for å kunne tilrettelegge helse- og omsorgstjenester og heve kvaliteten i helsetilbudet for den samiske befolkningen.

Sametingets merknader

Sametinget mener at det må utvikles en nasjonal retningslinje for samisk sykepleierutdanning som tar utgangspunkt i Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger 2017.

4.4 Utfordringer framover – forskning og høyere utdanning

Den største utfordringen for samisk høyere utdanning er å rekruttere et tilstrekkelig antall studenter med kompetanse i samisk språk og kultur til samiskspråklige studier. I NOU 2016: 18 *Hjertespråket* uttrykker samisk språkutvalg bekymring for den lave rekrutteringen til samisk høyere utdanning.

Rekrutteringsutfordringen gjelder imidlertid ikke bare for studenter. Det er også krevende å

rekruttere og beholde akademisk personale i samiske fag for alle de tre høyere utdanningsinstitusjonene med samiske studieprogram, siden det er stor rift om de mest kvalifiserte i mange deler av samfunnet. Fagmiljøene i alle de samiske språkene, spesielt lule- og sørsamisk, er små og sårbare.

Det er særlig behov for å styrke rekrutteringen til samisk barnehagelærerutdanning og lærerutdanning. Kunnskapsdepartementet og Sametinget arbeider med å finne tiltak som kan øke rekrutteringen, i samarbeid med relevante aktører. De høyere utdanningsinstitusjonene tar også selv en rekke initiativ for å bedre rekrutteringen.

I 2017 og 2018 har Samisk høgskole fått 700 000 kroner til rekrutteringsformål over Kunnskapsdepartementets budsjett. I tillegg har Nord universitet og Universitetet i Tromsø fått midler til rekruttering og til kvalifisering av personer som underviser i skolen uten å ha fullført lærerutdanning.

I 2018 fikk Utdanningsdirektoratet 2,5 millioner kroner til å utvikle ordninger for å stimulere til at flere tar sørsamisk, lulesamisk og kvensk lærerutdanning. Direktoratet ga Fylkesmannen i Nordland fullmakt til å disponere 2 millioner kroner av disse midlene, til rekruttering til sør- og lulesamisk lærerutdanning.

Studenter som tar samisk grunnskolelærerutdanning, faller inn under flere ordninger for sletting av studielån fra Statens lånekasse:

- Studenter som tar minst 60 studiepoeng i samisk som del av, eller i tillegg til, lærerutdanning, kan få slettet inntil 50 000 kroner av studielånet etter fullført utdanning.
- Grunnskolelærere som tar jobb i Nord-Troms eller Finnmark, kan fram til 2022 årlig få slettet 20 000 kroner av studielånet.
- Grunnskolelærere og lektorer som påbegynte utdanningen i 2017 og tar jobb i Nord-Norge, kan få slettet inntil 160 000 kroner av studielånet, i tillegg til de 50 000 kroner nevnt i første kulepunkt.

I tillegg har Sametinget stipendordninger for å rekruttere flere samiskspråklige studenter til studier hvor det er mangel på samiskspråklig personale, som språk- og lærerutdanninger. Det er Sametingets plenum som vedtar hvilke studier som er prioritert.

Det gis større stipender til dem som tar grunnskolelærerutdanning på lule- og sørsamisk språk. Dette er et spleiselag mellom Nordland og Trøndelag fylkeskommuner, Tysfjord kommune,

Sametinget og Fylkesmannen i Nordland. Sametinget gir også stipender til dem som tar lule- og sørsamisk på høyskolenivå.

Sametinget har i år også tatt initiativ til en rekrutteringskampanje til samisk lærerutdanning. Det gir et viktig signal at samiske myndigheter på denne måten tydelig understreker lærerutdanningens betydning for det samiske samfunnet. For å bedre rekrutteringen er det viktig med målrettet og systematisk arbeid og samarbeid mellom relevante aktører. I tillegg bør rekrutteringsgrunnlaget bli bedre. Det betyr at det bør arbeides for at flere unge fullfører videregående opplæring med samisk, slik at de er forberedt til å gjennomføre studier på samisk.

Sametingets merknader

Befolkningstallet og alderssammensetning av befolkningen i de samiske områdene, følger samme utvikling som Distrikts-Norge generelt preges av. Utviklingen påvirker antall potensielle samiskspråklige studenter til høyere utdanning. Også statens tidligere fornorskingspolitikk har ført til at dette rekrutteringsgrunnlaget er lavt, særlig når det gjelder personer med samisk som førstespråk.

Slik Sametinget ser det er mangelen på samiskspråklige studenter, undervisere og forskere i stor grad resultatet av statens fornorskingspolitikk. Derfor bør regjeringen, for å bote på skadene denne politikken har hatt for samisk språkutvikling, avsette betydelige økonomiske midler til en større satsing for å få flere til å bli samiskspråklige. Det er behov for å styrke stipendene for å rekruttere flere til språk- og lærerutdanninger. Det er også mulig å åpne opp for at kommuner og andre arbeidsplasser bevilger studiehjemler for å få på plass nok samiskspråklig kompetanse.

Etter Sametingets syn er språkutvikling viktig for utviklingen av alle samfunn. Derfor er det avgjørende for det samiske samfunns framtid at det iverksettes en betydelig nasjonal satsing for å få tilstrekkelig utdannet samiskspråklig personale. Tidlig informasjon og veiledning om språkvalg er en av faktorene som danner grunnlaget for foreldrenes valg av språk for sine barn. I tilfeller der familier kjemper for å ta tilbake sitt samiske språk er det avgjørende at barnehage og grunnopplæring er av god kvalitet.

Som det kommer fram i NOU 2016: 18 Hjertespråket viser erfaringer fra arbeid med språkutvikling for tospråklige at sterke språkmodeller må benyttes i styrking av minoritetsspråk for å få gode resultater knyttet til språkutvikling. Å bruke sterke språkmodeller i samisk opplæring betyr at samisk skal brukes i alle sammenhenger og være hovedspråk.

ket i undervisningen. Sametinget mener at det må legges til rette for at sterke språkmodeller i barne-

hage og grunnopplæring blir en av de ordinære metodene for samisk språkopplæring.

5 Helse- og sosialtilbud til samiske innbyggere

Regjeringen er opptatt av å sikre et likeverdig helse- og sosialtilbud til hele befolkningen, uavhengig av geografisk, språklig og kulturell bakgrunn. Sametinget er en sentral dialogpartner for de statlige, regionale og lokale myndighetene som har ansvar for tjenester til den samiske befolkningen.

Regjeringen har startet arbeidet med en handlingsplan mot rasisme og diskriminering på grunn av etnisitet og religion. Det tas sikte på å lansere handlingsplanen i løpet av høsten 2019. En representant for Sametinget deltar i referansegruppen for arbeidet.

5.1 Situasjonsbeskrivelse – helse- og omsorgstilbudet for samer

Sameloven § 3-5, om utvidet rett til bruk av samisk i helse- og omsorgssektoren, slår fast at den som ønsker å bruke samisk for å ivareta egne interesser overfor lokale og regionale offentlige helse- og sosialinstitusjoner i forvaltningsområdet for samisk språk, har rett til å bli betjent på samisk.

Etter helse- og omsorgstjenesteloven § 3-10 skal kommuner innenfor forvaltningsområdet blant annet sørge for at samiske pasienters eller brukeres behov for tilrettelagte tjenester, blir vektlagt ved utformingen av tjenesten. Det gjelder også den enkeltes utvidede rett til bruk av samisk språk i helse- og omsorgstjenesten etter sameloven § 3-5.

Det følger også av bestemmelsen at kommuner som ikke hører til forvaltningsområdet, men som har samisk befolkning, skal sørge for at representanter for samiske brukere og pasienter blir hørt ved utformingen av kommunens helse- og omsorgstjeneste, jf. § 3-10 første, annet og fjerde ledd.

I helseforetaksloven § 35 er det understreket at regionale helseforetak skal sørge for at den enkelte pasients utvidede rett til bruk av samisk språk i spesialisthelsetjenesten blir ivarettatt, jf. sameloven §§ 3-1 nr. 4 og 3-5.

Senter for samisk helseforskning har gjennomført befolkningsundersøkelsene SAMINOR 1

(2003–2004) og SAMINOR 2 (2012–2014) i områder med samisk og norsk bosetting i nord (se kapittel 2). Funnene fra disse studiene har gitt viktig og nødvendig kunnskap om helsen til den samiske og norske befolkningen i nord. Det planlegges en større befolkningsundersøkelse, SAMINOR 3, i 2020–2021.

Sametingets merknader

Samiske pasienters rett til å bruke samisk i kontakt med helsevesenet er godt regulert innenfor nasjonal lovgivning. Sametinget understreker at til tross for dette kan ikke samiske pasienter kommunisere på samisk i de fleste behandlingssituasjoner. Muligheten til å benytte tolk er begrenset eller totalt fraværende. Sametinget vil påpeke at det i dag kun er ett sykehus som har tilgjengelig samisk tolk innenfor ordinær arbeidstid.

Innenfor spesialisthelsetjenesten har det, blant annet gjennom utvikling av SANKS og ivaretagelse av samiske pasienters behov i oppdragsdokumenter til regionale helseforetak, vært en god utvikling av tjenestetilbudet til samiske pasienter. Innenfor primærhelsetjenesten har det derimot ikke vært systematisk satsing på helsetilbudet til samiske pasienter.

5.1.1 Helse- og omsorgstjenestetilbudet i kommunene

I utgangspunktet skal helse- og omsorgstjenestene være universelle. Likeverdige helse- og omsorgstjenester forutsetter imidlertid at den samiske befolkningen blir møtt av personer med samisk språk- og kulturkompetanse. Denne muligheten er best tilstede i de samiske kjerneområdene. Samiske eldre som har mistet norsk språk på grunn av sykdom som påvirker hjernens språksenter, kan få problemer i møte med helse- og omsorgstjenestene. Det er utviklet ordbøker til bruk i omsorgstjenestene for helse- og omsorgspersonale som ikke snakker samisk, for å lette kommunikasjonen med eldre brukere i omsorgstjenestene. Ordbøkene er utarbeidet på nord-, lule- og sørsamisk.

Enkelte kommuner har etablert særskilte ordninger for å rekruttere samisktalende personale i helse- og omsorgssektoren.

Det er totalt 20 utviklingssentre for sykehjem og hjemmetjenester i Norge. I tillegg til ett senter i hvert fylke, er det etablert et utviklingssenter i Karasjok for sykehjem og hjemmetjenester for den samiske befolkningen, med ansvar for den samiske befolkningen i Finnmark.

Som en del av arbeidet med Demensplan 2020 har Nasjonal kompetansetjeneste for aldring og helse, på oppdrag fra Helsedirektoratet, utviklet og tilpasset informasjon og verktøy som retter seg mot personer som har samisk språk- og kulturbakgrunn. Det er blant annet utarbeidet en informasjonsfilm om demens som har nordsamisk språk- og kulturperspektiv. En tilsvarende film med lulesamisk språk- og kulturperspektiv er under arbeid. Den prisbelønnede animasjonsfilmen «Hvem ser meg» er utarbeidet på nord- og lulesamisk, og filmen vil bli tilpasset sørsamisk språk. Videre er kartleggingsverktøy for utredning av demens tilpasset nordsamisk språk, i tillegg til at ulike tema og faktaark om blant annet kommunikasjon, rettigheter og vergemål nå er tilgjengelig på flere samiske språk.

Med mål om å heve kompetansen til personale som tilbyr helse- og omsorgstjenester til samiske eldre har Senter for omsorgsforskning Nord i samarbeid med Nasjonal kompetansetjeneste for aldring og helse utarbeidet et temahefte om helse- og omsorgstjenester til samiske eldre.

Sametingets merknader

Det er Sametingets erfaring at helse- og omsorgstjenesten i kommuner/regioner med samisk befolkning har varierende bevissthet og kunnskap om samiske pasienters behov. Sametinget erfarer at det i mange kommuner er lite bevissthet og kunnskap om samisk befolkning.

Sametinget mener at offentlige myndigheter i liten grad har avsatt midler til videreføring av gode tiltak for samiskspråklig og kulturelt tilrettelagte tjenestetilbud. Utviklingssenteret for sykehjem og hjemmetjenester i Karasjok, det eneste senteret for oppbygging og formidling av samisk kompetanse i pleie- og omsorgstjenesten, sidestilles økonomisk med de øvrige 19 utviklingssentrene i landet. De fleste av prosjektene er finansiert gjennom Sametingets virkemidler. Utviklingssenteret i Karasjok er avgrenset til kun å gjelde samer i Finnmark fylke. Øvrige samiske pasienter omfattes ikke av dette tilbudet.

5.1.2 Helsetilbudet i spesialisthelsetjenesten

For å bedre tilbudet til samiske pasienter i spesialisthelsetjenesten iverksatte Helse Nord et tolkeprosjekt i spesialisthelsetjenesten i 2013. Dette har resultert i at det i dag er ansatt tolker i Helse Nord regionale helseforetak (Helse Nord RHF). Alle fastleger og pasienter kan forhåndsbestille tolk. Aktuelle kommuner, samisk eldreråd og andre brukerorganisasjoner har fått besøk med informasjon om tilbudet.

Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS) tilbyr utredning og behandling for barn, unge og voksne. SANKS har også nasjonale kompetansetjenestefunksjoner innenfor sitt felt, og målet er å bidra til at den samiske befolkningen får et likeverdig tilbud innen psykisk helse- og rusvern. SANKS arrangerer undervisning og kurs for helse- og omsorgspersonale.

Som en oppfølging av *Nasjonal helse- og sykehusplan 2016–2019* har Helse Nord RHF iverksatt arbeidet med en strategisk videreutvikling av spesialisthelsetjenester til den samiske befolkningen. Sametinget er representert i dette arbeidet.

Samisk helsepark, en samling av de spesialiserte helsetjenestene for den samiske befolkningen, er under oppføring i Karasjok, og skal stå ferdig innen utgangen av 2019. Samisk helsepark skal gi spesialisthelsetjenestetilbud innen somatikk, psykisk helsevern og rusbehandling. Prosjektet skal bidra til at den samiske befolkningen får et likeverdig spesialisthelsetjenestetilbud, tilrettelagt samiske pasienters språklige og kulturelle bakgrunn.

Sametingets merknader

Det er en god utvikling av tjenestetilbudet til samiske pasienter innenfor psykisk helse og rus i spesialisthelsetjenesten.

Det er Sametingets vurdering at det mangler samiskspråklig og kulturelt tilpasset behandlingstilbud i det somatiske spesialisttilbudet til samiske pasienter. Dette gjelder spesielt innenfor fagområder og funksjoner der kommunikasjon står sentralt i behandlingen, og hvor pasientens mulighet til å bruke eget språk er avgjørende for hvorvidt behandlingen blir vellykket. Dette gjelder blant annet behandlingstilbud innenfor geriatri, pasienter med kognitive sykdommer, demens, kroniske sykdommer og barnesykdommer. Sametinget etterlyser større fokus på språklige og kulturelt tilrettelagte behandlingstilbud innenfor somatiske lidelser.

5.2 Utfordringer framover – helse- og omsorgstilbudet

Den samiske befolkningen kan oppleve problemer i møte med helse- og omsorgstjenestene. Språklige barrierer kan skape vanskeligheter ved både undersøkelse, diagnostisering, og behandling, som igjen kan utgjøre en fare for pasientsikkerheten. Det er manglende kunnskap i helse- og omsorgstjenestene om den samiske befolkningens kultur og deres forståelse av sykdom og behandlingsmuligheter. Senter for samisk helseforskning ble opprettet i 2001 på grunn av manglende kompetanse om sykdomsforekomst i den samiske befolkning hos helsepersonale og norske myndigheter. Senteret er underlagt Universitetet i Tromsø – Norges arktiske universitet (UiT) og mottar årlig bevilgning over statsbudsjettet.

For å kunne tilby likeverdige helse- og omsorgstjenester er det avgjørende at den samiske befolkningen blir møtt av personale med språk- og kulturkompetanse. Det er særlig utfordringer knyttet til kapasitet og rekruttering i fastlegeordningen. Regjeringen har iverksatt flere tiltak for å bedre rekrutteringen.

Ved opptak til medisinstudiet ved Universitetet i Bergen (UiB) og UiT er det en egen kvote for samiske medisinstudenter, med formål å utdanne og rekruttere flere samiske leger. I 2019 er det bevilget midler til en ny samisk sykepleierutdanning ved UiT (se kapittel 4.3.3).

Forskningen på omsorgstjenester har økt de senere år, men er fortsatt svak. Senter for omsorgsforskning, som er under oppbygging, har mandat til å samle, produsere og formidle kunnskap om omsorg og omsorgsarbeid. Inkludert i senterets oppdrag er å se på alle brukergrupper, uavhengig av alder, bakgrunn, med videre. Det er fem sentre som utgjør et nasjonalt nettverk. Senteret ved UiT og Nord Universitet følger opp Utviklingssenter for sykehjem og hjemmetjenester til den samiske befolkningen i Finnmark.

Sametingets merknader

Det er behov for mer kunnskap om tjenestetilbudet til det samiske folket. Sametinget mener at det er et særlig behov for kompetanse om hvordan samiske pasienters rett til en likeverdig helsetjeneste ivaretas i kommuner med samisk befolkning. Etter Sametingets syn bør det utvikles en grundig og systematisk oversikt over hvordan samiske pasienters rett til likeverdige helsetjenester ivaretas i de enkelte kommunene. En slik oversikt vil gi et godt grunnlag for

det videre arbeidet med å sikre samiske brukeres rettigheter.

Sametinget etterlyser en ny konkret handlings- og tiltaksplan om helse og omsorgstjenester til den samiske befolkningen. En slik handlings- og tiltaksplan må utvikles i nært samarbeid med samiske helsefagmiljøer og Sametinget.

Sametinget understreker at fagmiljøer som skal utvikle kunnskap til bruk i helse- og sosialtjenesten til samiske pasienter må ha grunnleggende kjennskap til samisk språk, kultur og samfunnsliv. Sametinget mener at det ikke er tilfellet i dag. Særlig gjelder dette omsorgsforskning vedrørende samiske pasienter og brukere. Sametinget mener derfor at det bør vurderes om ansvaret for omsorgsforskning og tjenesteutvikling som omhandler samisk helse skal flyttes til etablerte samiske fag- og forskningsmiljøer.

Det er Sametingets vurdering at manglende kompetanse om samisk språk og kultur i kommunene er en utfordring. Etter Sametingets syn er dette til hinder for å nå målet om likeverdig helse- og sosialtjenester til det samiske folk. Sametinget mener at kunnskapen om samisk språk og kultur i større grad må være tilgjengelig i kommunale helse- og omsorgstjenester, gjennom integrering i kommunale helse- og omsorgsplaner, og i tjenesteutførelse. Kunnskapen må institusjonaliseres, og kan ikke være avhengig av enkelte medarbeideres interesse for tilrettelegging for samiske pasienter. Sametinget erfarer at det siste ofte er tilfelle i dag.

Sametinget mener at en institusjonalisering av kunnskap vil kunne bidra til å trygge også samiske pasienters rettsvern. Kompetanse og kunnskap i samisk språk og om samisk kultur vil minke risikoen for feildiagnostisering og feilbehandling.

Sametinget er opptatt av at det også i helsestasjonene skal være tilgjengelig kompetanse og kunnskap i samisk språk og om samisk kultur. Det vil etter Sametingets syn sikre et likeverdig helsetilbud til samiske barn, og bidra til at helsestasjonens vurdering av samiskspråklige barns språkutvikling blir gjennomført ut fra riktige premisser. En vurdering av samiskspråklige barns språkutvikling må etter Sametingets syn vektlegge at disse barna ved skolestart oftere behersker samisk bedre enn norsk. Sametinget ønsker å ha et spesielt fokus på samiske barns språkutvikling fra tidlig småbarnsalder fordi det har en stor betydning for barnas videreutvikling og læring. Faren for feildiagnostisering er stor når personalet på helsestasjonen ikke kan kommunisere med barn de undersøker.

Utviklingen av tjenestetilbudet til samiske pasienter innenfor psykisk helse og rus i spesialisthelsetjenesten har slik Sametinget ser det vært god. Den organisatoriske og økonomiske tilknytningen av

samisk spesialisthelsetjeneste er derimot en utfordring som begrenser utviklingen av tilbudet til samiske pasienter.

Sametinget ser hvordan manglende samisk medvirkning i organisering og styring av tilbudet til samiske pasienter skaper utfordringer. Sametinget er dermed tilfreds med at Helse Nord RHF har iverksatt arbeidet med en strategisk videreutvikling av spesialisthelsetjenester til den samiske befolkningen, som oppfølging av Nasjonal helse- og sykehusplan 2016–2019.

5.3 Barnevernet

5.3.1 Situasjonsbeskrivelse – barnevernet

Samiske barn har rett til oppvekstforhold hvor deres etniske, språklige og kulturelle tilknytning vektlegges og gis tilstrekkelig plass. Dette følger av rettigheter samiske barn har i henhold til nasjonale lover og internasjonale konvensjoner. I henhold til barnekonvensjonen artikkel 30 skal barn som tilhører etniske, religiøse eller språklige minoriteter eller en urbefolkning, ikke nektes retten til sin kultur, sitt språk og sin religion i samvær med andre medlemmer av sin gruppe. Videre uttrykker barnekonvensjonen artikkel 20 at det skal tas hensyn til etnisk, kulturell og språklig bakgrunn ved valg av alternative omsorgsformer for barn. Dette gjelder også ved valg av fosterhjem og barnevernsinstitusjoner.

Barnevernlovutvalget la fram forslag til ny barnevernlov i NOU 2016: 16 *Ny barnevernslov – Sikring av barnets rett til omsorg og beskyttelse*. Deler av forslaget er fulgt opp gjennom endringer i dagens barnevernlov, jf. Prop. 169 L (2016–2017). Endringene trådte i kraft 1. juli 2018. Endringene skal samlet sett bidra til å ivareta samiske barns språk og kultur.

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) arbeider med å etablere flere opplæringstilbud om barnevernets arbeid med barn og familier med minoritets- og urfolksbakgrunn. Målsettingen er at tilbudet skal komme på plass i løpet av 2019. Det skal også etableres et nytt videreutdanningstilbud for å styrke barnevernets kunnskap om arbeid med familier med minoritetsbakgrunn. Kompetanse om samer og nasjonale minoriteter skal inngå i studietilbudet. Videreutdanningen skal være på 30 studiepoeng og ha oppstart høsten 2019. Det skal også utvikles et opplæringstilbud om barnevernets arbeid med barn og familier med minoritets- og urfolksbakgrunn, spesielt rettet mot ansatte i statlig fosterhjemtjeneste og stat-

lige/private institusjoner. Tilbudet skal komme på plass i løpet av 2019.

Videre skal det utredes en helhetlig modell for barnevernets arbeid med barn med minoritets- og urfolksbakgrunn i fosterhjem. Dette skal inkludere en plan for aktiviteter for at anbefalte arbeidsformer og tiltak blir implementert i det kommunale og statlige barnevernet, jf. regjeringens integreringsstrategi. Rekruttering av fosterhjem har i flere år vært et prioritert område for Bufdir, og det er en særlig oppmerksomhet om å styrke rekrutteringen av fosterhjem i slekt og nettverk.

5.3.2 Utfordringer framover – barnevernet

En undersøkelse gjennomført av Regionalt kunnskapssenter for barn og unge (RKBU) – Nord, på oppdrag fra Bufdir, viser at samiske barns urfolksrettigheter ikke er tilstrekkelig kjent innenfor barnevernssystemet. Samtidig er det lite kunnskap om samisk språk og kultur innenfor alle nivåer i barnevernstjenesten. Dette gjelder innenfor de fleste kommuner. Mangelen på kunnskap gir begrensede muligheter til å fange opp, og vurdere samiske barns behov.

Samiske barn under barnevernets omsorg registreres ikke ved etnisitet, språk eller kultur. Dette medfører at vi ikke har kunnskap om disse barnas livssituasjon, hvorvidt de får ivaretatt sine rettigheter knyttet til kultur og språk, eller hvordan offentlig omsorg har påvirket deres helse og levekår. Manglende identifisering av samiske barn medfører også at tilsynsmyndigheter ikke har muligheten til å føre tilsyn med hvordan samiske barns rettigheter følges opp.

Sametingets merknader

Sametinget har fått tilbakemeldinger fra foreldre og fagfolk om at det er utfordrende å skape forståelse for samiske barns rettigheter og behov innenfor alle deler av barnevernstjenesten. Sametinget er derfor positiv til arbeidet Bufdir nå gjør med å utvikle flere opplæringstilbud. Sametinget understreker at det er viktig at opplæringstilbudet er utviklet i samarbeid med samiske fagfolk og at alle som jobber med barnevern gjennomfører opplæringen, for å sikre implementering og forståelse for behovene til samiske barn som er underlagt barnevernet.

Sametinget mener det er nødvendig at det utvikles egne systemer for samiske barn under barnevernets omsorg. Det er flere grunner til dette. Blant annet viser forskning på barnevernsinstitusjoner høye tall på psykiske lidelser, og det er grunn til å tro at dette også gjelder samiske barn. Sametinget er

bekymret for barnas rett til et hjelpetilbud tilrettelagt barnas språklige og kulturelle bakgrunn. Sametinget er derfor positiv til at det skal utredes en helhetlig modell for barnevernets arbeid med barn med minoritets- og urfolksbakgrunn i fosterhjem. Det er imidlertid viktig at fagfolk med samisk språk- og kulturkompetanse blir inkludert i dette arbeidet, for å sikre at modellene er tilpasset samiske barns behov.

5.4 Vold og overgrep i samiske samfunn

5.4.1 Situasjonsbeskrivelse – vold og overgrep i samiske samfunn

Det høye omfanget av vold i nære relasjoner i samiske områder har kommet tydeligere fram de siste årene. I *Opptrappingsplanen mot vold og overgrep (2017–2021)* påpekte regjeringen særskilte voldsutfordringer for den samiske befolkningen. Flere av tiltakene i planen er relevante for den samiske befolkningen. Blant disse er å bidra til mer kunnskap om vold og overgrep i samiske områder gjennom forskning, og å gjøre informasjonen om vold og overgrep tilgjengelig for alle og oversatt til flere relevante språk.

I 2016 og 2017 ble en rekke overgrepssaker avdekket i Tysfjord. I tillegg har FN's spesialrapportør for urfolks rettigheter i 2015 gjort en global studie av menneskerettighetssituasjonen for urfolk. Hun konkluderte med at urfolk er spesielt utsatt for vold og overgrep.

I 2018 lanserte Nasjonal institusjon for menneskerettigheter (NIM) en temarapport om vold og overgrep i samiske samfunn, hvor de menneskerettslige aspektene ble belyst. NIM påpeker de menneskerettslige forpliktelsene Norge har til å avverge, forebygge og etterforske vold i de samiske samfunn. En studie av Astrid Eriksen fra 2017, viste at samiske personer rapporterer om mer voldsutsatthet enn befolkningen for øvrig. 49 prosent av samiske kvinner svarte at de har vært utsatt for fysisk, psykisk eller seksuell vold i et livsløpsperspektiv.

5.4.2 Utfordringer framover – vold og overgrep i samiske samfunn

På oppdrag fra Justis- og beredskapsdepartementet og Sametinget utarbeidet Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS) i 2017 en rapport som særskilt tar opp vold i nære relasjoner i samiske samfunn. I studien blir blant annet manglende samisk språk- og

kulturkompetanse hos hjelpeapparat og politi løftet fram som en utfordring.

Fornorskningstidens assimilering gjør at mange ennå ikke har tillit til myndighetene. Taushet om vold er for mange et tabubelagt område, som gjør det vanskelig å melde fra og kan prege antallet som melder fra om vold. Som oppfølging av NKVTS sin studie har Justis- og beredskapsdepartementet gitt tilskudd til NKVTS til videre forskning på temaet vold i nære relasjoner i samiske samfunn. Dette som et forprosjekt til en større forskningsinnsats i ny programperiode for forskningsprogram om vold i nære relasjoner (2019–2024).

Justis- og beredskapsdepartementet har videre initiert et samarbeid med Sametinget om forebygging av vold i nære relasjoner i samiske samfunn. I 2018 mottok Norske reindriftssamers landsforbund (NRL) 1,1 millioner kroner i tilskudd til prosjektet «Mot til handling». Prosjektet skal bidra til forebygging av vold i nære relasjoner innen reindriftsnæringa og skal gjennomføres i samarbeid med blant annet Finnmark politidistrikt, Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS) og NKVTS. I 2019 er det avsatt ytterligere 1,2 millioner kroner til forebyggende tiltak i samiske samfunn. Beslutningen om hvilke konkrete tiltak som skal iverksettes skjer i samråd med Sametinget.

Det er iverksatt et arbeid med å styrke samisk språk knyttet til behandling av saker hvor samiske barn har vært utsatt for vold eller overgrep. Statens barnehus i Tromsø er i den forbindelse gitt et ansvar, og har styrket bemanningen med en samiskspråklig psykolog. I mars 2018 åpnet også en underavdeling av Statens barnehus Tromsø i Kirkenes.

Det har i flere år blitt stilt midler til disposisjon for de politidistriktene hvor det er kommuner innenfor forvaltningsområdet for samisk språk. I 2019 var det avsatt 400 000 kroner. Målsettingen er å motivere til økt kunnskap om samisk språk og kultur i politidistrikter med samisk befolkning.

Nordland politidistrikt har gjennomført en bred etterforskning av overgrepssakene i Tysfjord i 2016–2017. Det er etablert en styringsgruppe som ledes av Fylkesmannen i Nordland med deltakelse fra Tysfjord og Hamarøy kommuner, Nordland politidistrikt og Árran lulesamisk senter. Kommunal- og moderniseringsdepartementet har tildelt til sammen 9,9 millioner kroner fram til 2020 til oppfølging av overgrepssakene, hvorav 2,4 millioner kroner er til et prosjekt om til-litsbygging.

Alle kommuner har etter krisesenterloven en plikt til å sørge for et krisesentertilbud for kvinner, menn og barn som er utsatt for vold, eller trusler om vold, i nære relasjoner. Krisesentertilbudet skal være et trygt, midlertidig og gratis botilbud til personer som er utsatt for vold i nære relasjoner. Fylkesmannen i Finnmark avdekket i 2017 flere avvik ved det samiske incest- og krisesenteret i Karasjok. Bufdir arbeider for å styrke og videreutvikle krise- og incestsenteret i Karasjok for å sikre et likeverdig tilbud til den samiske befolkningen.

Kulturdepartementet og Sametinget har sammen tatt initiativ til gjennomføringen av en konferanse om vold i samiske samfunn som etter planen skal finne sted høsten 2019. Konferansen vil samle fagmiljøer og andre aktører, ta opp spørsmål om metoder for å motvirke vold i

samiske samfunn og vise til gode eksempler i arbeidet som gjøres.

Sametingets merknader

Sametinget vil understreke at det er mange utfordringer knyttet til vold i det samiske samfunnet. Sametinget mener at det viktigste nå er å få utarbeidet en egen handlingsplan mot vold, hvor det samiske perspektivet er tatt med. Dette har blitt løftet til regjeringen flere ganger. Norge har fra fire forskjellige FN-komiteer fått anbefaling om å utarbeide en handlingsplan mot vold i samiske samfunn. Etter Sametingets syn vil en helhetlig og koordinert innsats mot vold i samiske samfunn fungere bedre og være mer effektivt enn en fragmentert ukoordinert innsats.

6 Likestilling

6.1 LHBTI (lesbiske, homofile, bifile, trans- eller interkjønn)

6.1.1 Situasjonsbeskrivelse – LHBTI

Rapporten *Lesbiske og homofile i Sápmi* ble i 2009 utgitt av forskningsstiftelsen Fafo. Den viste blant annet at mange lesbiske og homofile med samisk tilhørighet opplever diskriminering og avvising. Samtidig er mange også stolte av både å være same og lesbisk eller homofil. I kjølvannet av rapporten har det blitt større bevissthet og en mer åpen diskusjon om disse temaene i de samiske miljøene, inkludert i Sametinget.

Fafo-forskerne Grønningsæter og Nusland fant at fire gjennomgående fenomener i sine intervjuer med lesbiske og homofile i samiske samfunn. Tausheten om homoseksualitet, det sterke religiøse innslaget, identitet og tilhørighet til flere minoriteter, og utstøting og sosial ekskludering ble framhevet av flere av informantene. Løvdolds mastergradsavhandling fra 2014 peker på læstadianismens sterke posisjon, en særlig sterk heteronormativitet, samt en ikke-konfronterende kultur som mulige årsaker bak tausheten.

I 2016 lanserte regjeringen en egen handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (2017–2020). Et samarbeid mellom relevante departementer, Sametinget og samiske institusjoner, med sikte på videreføring og utvikling av tiltak som kan bidra til større åpenhet og inkludering, er et eget tiltak i planen. Dokumenter og verktøy for kommuner og arbeidsliv, som blir utviklet som følge av planen, oversettes til et samisk språk.

6.1.2 Utfordringer framover – LHBTI

Framover er det viktig å få større åpenhet og aksept om ulike seksuelle orienteringer, kjønnsidentiteter og kjønnsuttrykk gjennom holdnings- og kompetensarbeid. Det er lite kunnskap om ulike seksuelle orienteringer, kjønnsidentiteter og kjønnsuttrykk i det samiske samfunnet.

Det er et stort behov for flere arenaer som kan ivareta rettighetene til LHBTI-personer i samiske

samfunn. Per i dag finnes det ingen egne organisasjoner som jobber for dette, men hvert år arrangeres Sápmi Pride, som er et viktig arrangement for å synliggjøre LHBTI-personer i samiske samfunn. Sápmi Pride er en samisk festival som siden 2014 har vært arrangert årlig i det samiske området, og alternerer mellom Norge, Sverige og Finland. Festivalen er en viktig møteplass. Det finnes også to samiske facebooksider som tar opp aktuelle problemstillinger og annonserer arrangementer for deltakelse og synliggjøring av samiske LHBTI-personer – Sápmi Pride og Queering Sápmi.

Sametingets merknader

Sametingsrådet har hatt gode erfaringer med Sametingets handlingsplan for likestilling 2009–2013 og sametingsrådets likestillingspolitiske redegjørelse 2012. Arbeidet med likestilling på den internasjonale arenaen skal også videreføres. Sametingsrådet foreslår å følge opp redegjørelsen med en egen same-tingmelding om likestilling, der seksuell orientering og kjønnsidentitet er et av innsatsområdene. Sametinget mener at det er behov for flere tiltak for å ivareta rettighetene til LHBTI-personer i samiske samfunn.

6.2 Samer med nedsatt funksjonsevne

Bufdir har vært initiativtaker til et større nordisk forskningsprosjekt om levekår for samer med nedsatt funksjonsevne. Funnene viser at disse kan oppleve utfordringer i møte med hjelpeapparatet. Mangel på kulturforståelse og informasjon på samisk ble pekt på som en utfordring. Utfordringene er spesielt store for samiske kvinner med utviklingshemming. Gjennom dette prosjektet er det etablert en møteplass for kunnskapsutvikling og erfaringsutveksling for forskningsmiljøer i Norge, Sverige og Finland.

Regjeringen arbeider med en stortingsmelding om rettighetene til personer med utviklingshemming som skal legges fram våren 2020. Det er etablert en dialog med Sametinget i tilknytning til arbeidet med meldingen.

7 Samisk kunst og kultur

7.1 Situasjonsbeskrivelse – samisk kunst og kultur

Det har i lengre tid vært økt etterspørsel etter samisk kunst og kultur, og samiske kunstnere og artister har deltatt i samarbeidsprosjekter internasjonalt. De siste par årene har oppmerksomheten rundt og eksponeringen av samisk kunst også vært økende utenfor Sápmi.

Regjeringen legger til rette for at Sametinget kan føre en selvstendig kulturpolitikk innenfor rammen av overføringene over statsbudsjettet. Sametinget har likevel ikke alene ansvaret for utvikling av samisk kunst og kultur. Dette er også et ansvar for den nasjonale kulturpolitikken, for det offentlige på alle forvaltningsnivåer og for aktørene i kulturlivet. I tillegg til bevilgningen som Sametinget får og fordeler videre til samiske kulturformål, gis det statlige tilskudd til flere samiske tiltak på kulturområdet. Videre bidrar staten til bygging av samiske kulturbygg gjennom investeringstilskudd og statlige byggeprosjekter. I *Meld. St. (2018–2019) Kulturens kraft – Kulturpolitikk for framtida* peker Kulturdepartementet på at kunst og kultur er det beste utgangspunkt for å etablere og videreføre kommunikasjon mellom mennesker og folkegrupper.

Sametingets overordnede mål for sin kultursatsing er et levende og mangfoldig samisk kunst- og kulturliv av god kvalitet som er tilgjengelig for alle. Sametinget tilrettelegger for samiske kunstnere og for styrking av de samiske kulturinstitusjonene, og bidrar til mangfoldige samiske kunst- og kulturaktiviteter. Sametingets arbeid gir gode resultater.

Stortinget har lagt føringer om at samer og nasjonale minoriteter skal prioriteres i Norges arbeid med implementeringen av UNESCOs konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven av 17. oktober 2003. Det er Norsk kulturråd som har ansvaret for implementeringen av konvensjonen på nasjonalt nivå. Kulturrådet har tett kontakt med Sametinget og samiske kunst- og kulturaktører, også på nordisk nivå.

7.1.1 Samiske kulturarenaer

De samiske kulturinstitusjonene, inkludert kulturhus og språksentre, danner infrastrukturen for produksjon, formidling, dokumentasjon, bevaring og visning av samisk kunst, kultur og kulturarv. Kulturinstitusjonene bygger også nettverk med miljøer nasjonalt og internasjonalt. Profesjonelle samiske kulturinstitusjoner er en forutsetning for et vitalt samisk kunstliv.

Regjeringen, Sametinget og ulike sørsamiske aktører har de senere årene arbeidet for å få på plass et nytt bygg for Saemien Sijte – sørsamisk museum og kultursenter på Snåsa. I forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2019, sluttet Stortinget seg til regjeringens forslag om en startbevilgning i 2019 til bygging av nytt Saemien Sijte. Målsettingen for prosjektet vil være at Saemien Sijte har funksjonelle lokaler og uteområder slik at museet kan forvalte, formidle, forske på og fornye sørsamisk identitet, språk og kulturarv, være arena og møtested, fungere som samisk forsknings- og formidlingsinstitusjon og gi publikum økt kunnskap om og forståelse for sørsamisk historie, kultur og tilstedeværelse.

Beaivváš Sámi Našunálateáhter – Det samiske nasjonalteateret – har et bredt samfunnsansvar for å ivareta samisk språk og formidle samisk kultur, også som turnéteater innenfor og utenfor landets grenser. Teateret har i dag ikke lokaler som tilfredsstiller institusjonens behov, eller til å utføre sitt samfunnsoppdrag som nasjonalteater, for samisk og øvrig publikum. Regjeringen og Sametinget er opptatt av å sikre teateret nye lokaler. I juni 2018 besluttet regjeringen å legge samlokalisering av det samiske nasjonalteateret Beaivváš og Samisk videregående skole og reindriftsskole til grunn for videre planlegging av nybygg. I 2019 vil Statsbygg, på oppdrag fra Kunnskapsdepartementet og Kulturdepartementet, gjennomføre en avklaringsfase for det samlokaliserte prosjektet.

Situasjonen for de samiske museene, i lys av museumsreformen, vil bli gjennomgått i museumsmeldingen, som regjeringen tar sikte på å legge fram ved årsskiftet 2020/2021. Det vil være dialog med Sametinget om relevante spørsmål

underveis i prosessen, og de samiske museene vil bli invitert til dialogmøter og innspill på samme måte som andre museer.

Sametingets merknader

Sametinget har siden 2002 hatt forvaltningsansvaret for seks konsoliderte samiske museer. Sametinget mener at disse museene ikke har opplevd å få det økonomiske løftet som var forutsetningen for museumsreformen. Regionalt og kommunalt nivå har i tillegg bidratt i liten og varierende grad til en funksjonsdeling for finansiering mellom stat og same-ting, fylkeskommune og kommune når det gjelder driftstilskudd til samiske museer.

Sametinget har over flere år arbeidet for et samisk kunstmuseum som kan huse, bevare og formidle samlingen av samisk kunst. Statsbygg har på oppdrag fra Sametinget utarbeidet et byggeprogram for realisering av samisk kunstmuseum i tilknytning til RiddoDuottarMuseat – De Samiske Samlinger. Byggeprogrammet ble ferdigstilt i 2012. Sametinget ga høsten 2018 Statsbygg i oppdrag å gjennomføre en mulighetsstudie om hensiktsmessige lokaler for De Samiske Samlinger, nytt bygg for samisk kunstmuseum, samt ulike samlokaliseringalternativ for de to enhetene. Mulighetsstudien vil også inkludere gjennomgang av dagens bygg for De Samiske Samlinger og behovet knyttet til Bååstede-prosjektet om tilbakeføring av samiske kulturhistoriske gjenstander.

Sametinget merker også et voksende behov for samiske møtesteder i byene.

7.1.2 Bååstede – tilbakeføring av samiske kulturhistoriske gjenstander

Bååstede er et prosjekt for å tilbakeføre over 2000 samiske kulturhistoriske gjenstander til de samiske museene. Den samiske befolkningen skal kunne forvalte og oppleve sin kulturhistorie og ha den tilgjengelig for forskning og formidling. Bååstede er forankret i internasjonale museumsfaglige og -etiske retningslinjer, og i internasjonale konvensjoners prinsipper om urfolks rett til å forvalte egen kulturarv.

Den samiske kulturarven har en viktig identitetsskapende funksjon i den samiske befolkningen, særlig blant barn og unge. Gjennom prosjektet vil samisk kulturarv bli tilgjengelig for forskning og formidling i et miljø hvor tradisjonene og kunnskapen som gjenstandene bærer i seg, fortsatt er levende.

I tillegg til blant annet konservering av gjenstandene, finansiert av Sametinget og Norsk kul-

turråd, forutsetter den samlede gjennomføringen av Bååstede-prosjektet en rekke investeringstiltak ved de mottakende samiske museene. Nybygget for Ä'vv skoltesamisk museum i Neiden, som ble åpnet for publikum i juni 2017, har muliggjort tilbakeføring av gjenstandsmateriale fra det østsamiske området. Videre vil realiseringen av Sæmien Sijte muliggjøre en tilbakeføring av gjenstander fra det sørsamiske området. Kulturdepartementet har også kontakt med Sametinget om rehabilitering og utbygging av RiddoDuottarMuseat i Karasjok. Tilbakeføringen tenkes gjennomført etappevis. I 2019 vil de første gjenstandene overføres til noen av de samiske museene.

Sametingets merknader

Samiske museer må rustes opp for å kunne oppbevare og stille ut gjenstandene som tilbakeføres i forbindelse med Bååstede-prosjektet på en forsvarlig måte, slik at gjenstandene er synlig for publikum og ikke blir ødelagt. Dette vil slik Sametinget ser det kreve ekstraordinære bevilgninger. Med dagens økonomiske rammer vil det etter Sametingets vurdering være vanskelig å få gjennomført tilbakeføringsprosjektet Bååstede, og realisere første etappe med tilbakeføringen av ca. 400 gjenstander til tre av de samiske museene. De museene som først kan få tilbakeført gjenstander er Árran lulesamisk senter, Várdobáiki og Senter for nordlige folk.

7.1.3 Øke tilgangen på samiskspråklig litteratur

Samisk litteratur har potensiale til å nå et større publikum, både i Norge, Norden og internasjonalt. Økt kompetanse, en bredere formidling og oppmerksomhet, samt ordninger som bidrar til at samisk litteratur utgis på norsk og på internasjonale språk, vil bidra til å realisere potensialet.

Litteratur på samisk, både originalmanus og oversatt litteratur, er viktig som kulturtilbud og for utvikling av samiske språk. Sametinget har i hovedsak vært alene om å finansiere samiskspråklig litteratur. Sametinget har i samarbeid med Samisk kunstnerråd og Samisk forfatterforening igangsatt forfatterskapsprosjektet Čális fal som strategi for å rekruttere flere samiskspråklige forfattere.

I forbindelse med behandlingen av statsbudsjettet for 2019, sluttet Stortinget seg til regjeringens forslag om å øremerke 2 millioner kroner til å etablere en ny ordning i Norsk kulturråd for oversettelse av samisk litteratur til norsk og øke formidlingen av samisk litteratur. Tiltaket skal

bidra til å gjøre samisk litteratur tilgjengelig på nynorsk og bokmål, og sikre at norskspråklige lesere skal få tak i samisk litteratur over hele landet. Sametinget har fremdeles ansvar for samisk litteratur, og at bøker på samisk blir spredd.

7.2 Utfordringer framover – samisk kunst og kultur

Kartleggingen *Utredning om samisk kunst og kultur på arenaer i Norge (2018)*, utført av Kulturdepartementet, viser at det er stort potensiale for økt samarbeid og kompetansedeling mellom samiske og norske kulturaktører og institusjoner. Kartleggingen peker også på forhold som kan bidra til ekskludering av samisk kunst og kultur. Manglende kompetanse om samisk kultur, kunst og språk skaper utfordringer for noen av kulturinstitusjonenes møte med samiske kunstprosjekter.

Tilgang på, og formidling av, samisk og samiskspråklig litteratur, både på papir og i digitale versjoner, er for lav. Dette er en utfordring når det gjelder å rekruttere samiskspråklige forfattere, gi samiske forfattere tilfredsstillende rammevilkår, og for tilgjengelighet av samiskspråklig litteratur for ulike lesergrupper.

Regjeringen ønsker å bidra til at samisk kunst og kultur i større grad blir en del av kulturlivet i hele Norge, som alle skal ha mulighet til å oppleve. Dette forutsetter at kultursektoren har kunnskap om og kompetanse på det samiske kunst- og kulturfeltet. I *Meld. St. (2018–2019) Kulturens*

kraft – Kulturpolitikk for framtida oppfordrer regjeringen derfor kulturinstitusjonene til å vurdere sitt eget handlingsrom for formidling av samiske uttrykk, samarbeid med samiske aktører og tilhørende behov for kompetanse- og kunnskapsbygging. Regjeringen vil også, i samarbeid med Sametinget, kartlegge behovet for å heve kompetansen på samisk kunst og kultur hos virksomheter og aktører som forvalter nasjonale ordninger.

Sametingets merknader

Det samiske samfunn er fortsatt inne i en samfunnsbyggende fase, der Sametinget fortsetter å prioritere kultur og språk, herunder oppbygging av samiske kulturinstitusjoner og kulturell infrastruktur. Det er Sametingets vurdering at samisk kunst og kultur opplever et etterslep sammenlignet med norsk kunst og kultur.

Sametinget har påpekt at bevilgningene til kulturformål over statsbudsjettet ikke er tilstrekkelige i forhold til behovene og etterslepet innen det samiske kulturfeltet. Det er et økonomisk etterslep og de samiske kulturinstitusjonene er forholdsvis nyetablerte sammenlignet med de norske. Sametinget mener at likeverdige utviklingsmuligheter for norske og samiske kulturinstitusjoner betyr større økonomisk vekst for de samiske kulturinstitusjonene enn de norske. Sametinget mener det er en rimelig forventning at samisk kunst og kultur har samme utviklingsmuligheter som øvrig kunst- og kulturliv i Norge.

8 Samiske kulturminner

8.1 Situasjonsbeskrivelse – samiske kulturminner

Samiske kulturminner er spor etter samisk bruk og tilstedeværelse i landskapet. Det kan for eksempel være gravplasser, offerplasser, gammetufter, fangstanlegg og merkeplasser for rein, ildsteder, hus, stabbur, kirkegårder, offersteder, hellige fjell og innsjøer, sennagress-steder, lekeplasser for barn og muntlige fortellinger og joik knyttet til bestemte plasser. Man finner samiske kulturminner innenfor et stort område av Norge, fra Hedmark til Finnmark. Alle samiske kulturminner fra 1917 og eldre er automatisk fredet etter kulturminneloven.

Samiske kulturminner viser i tid og rom et bredt spekter av ulike næringstilpasninger og ressursutnyttelser, tros- og religionsutøvelse, byggeskikk og boformer. Kulturminnene utgjør derfor en viktig kilde til viten om samisk levesett, landskapsbruk og tilstedeværelse. De skriftlige kildene er få, noe som forsterker viktigheten av en god forvaltning og ivaretagelse av de samiske kulturminnene. Kulturminnene kan også være viktige komponenter i identitetsbygging, stedsutvikling og verdiskapning.

Der samisk bosetting og bruk er intakt i dag, er mange kulturminner en del av en levende tradisjon. Disse kan være knyttet til tradisjonell ressursutnyttelse eller til mytiske eller religiøse aktiviteter. Noen tradisjoner har dype røtter, og det samiske kulturminnevernet har som en viktig oppgave å ta vare på tradisjonene og føre disse videre.

Riksantikvaren har det overordnede direktoratsvaret for kulturminneforvaltningen, men det regionale ansvaret for forvaltningen av samiske kulturminner er lagt til Sametinget – på samme måte som fylkeskommunene har det regionale ansvaret for ikke-samiske kulturminner. Som oppfølging av regionreformen har Klima- og miljødepartementet i brev av 1. mars 2019, tatt initiativ til en konsultasjon om myndighetsoverføring til Sametinget, tilsvarende den utvidete myndigheten

som overføres til fylkeskommunen fra 1. januar 2020.

I 2011 ble det igangsatt et registreringsprosjekt for å få en oversikt over automatisk fredete samiske bygninger. Prosjektet ble sluttført i 2017, men med etterarbeid i 2018 og 2019. Det er registrert i overkant av 900 fredete samiske bygninger. Sametinget er samisk kulturminnemyndighet og forvalter samiske kulturminner som automatisk fredete bygninger, automatisk fredete arkeologiske kulturminner og utvalgte kulturmiljøer. Det samiske forvaltningsområdet for kulturminner omfatter i hovedsak Finnmark, Troms, Nordland, Trøndelag, i tillegg til deler av Hedmark og Møre og Romsdal. Sametinget som kulturminnemyndighet mottar gjennom etablerte rutiner i utgangspunktet de samme sakene som den øvrige kulturminneforvaltningen i fylkene/regionene innenfor dette området.

Sametingets merknader

Sametinget har ansvar for samiske kulturminner i hele landet, og fagfeltet dekkes i dag av ca. 15 faste årsverk, hvorav tre har ansvar for forvaltningen av de 900 fredete samiske bygningene. Registreringsprosjektet for automatisk fredete samiske bygninger kom i stand etter at Riksrevisjonen i 2009 hadde påpekt at en slik oversikt manglet. For de øvrige samiske arkeologiske kulturminnene finnes det store arealer innenfor samiske bruks- og bosettingsområder der det ikke er gjennomført kartlegging. Det gjelder både innlandsområder og deler av kysten. Forskning av Balindhaug, Risan og Thuestad fra 2007, har vist at disse områdene kan være svært rike på kulturminner.

Sametinget har en særskilt selvstendig rolle som representativt organ for samene som folk og urfolk. Sametinget mener at denne særskilte rollen medfører at det må foretas en grundig vurdering av Sameetingets rett til selvstyre over egen kulturarv, og behovet for samordning av en helhetlig kulturminneforvaltning i landet.

8.2 Utfordringer framover – samiske kulturminner

Stortinget fattet i 2017 anmodningsvedtak om at regjeringen skulle legge fram en stortingsmelding om kulturminnepolitikken. Dette skjedde etter at Klima- og miljødepartementet, i budsjettproposisjonen for 2018, hadde lagt fram forslag til nye nasjonale mål på kulturminnefeltet. Planen er å legge fram en ny stortingsmelding våren 2020.

Den kommende stortingsmeldingen vil ta opp utfordringer som hvordan klimaendringene påvirker kulturminner, og hvordan kulturminner kan bidra inn i sirkulærøkonomien. Andre utfordringer er digitalisering i kartlegging, overvåking og saksbehandling og bruken av kulturminner ved økt urbanisering. I meldingen vil det legges vekt på hvordan kunnskapen om og interessen for kulturarven kan økes i befolkningen, gjennom styrket formidling.

I den kommende stortingsmeldingen vil også kulturminneforvaltningens oppbygging bli drøftet, i likhet med regelverket om prosess rundt og innholdet i bevaringen av kulturminnene. Dersom det skal gjøres endringer i prosesser for kartlegging og kartfesting av for eksempel arkeologiske kulturminner, vil dette bli drøftet i den kommende stortingsmeldingen.

Sametingets merknader

Sametinget understreker at Sametinget per i dag ikke har de nødvendige budsjetttrammene for å

kunne gjennomføre en forsvarlig og tilfredsstillende kulturminneforvaltning. Sametinget mener at denne situasjonen kan bedres gjennom økte bevilgninger til Sametinget. Sametinget har mindre ressurser tilgjengelig for sitt ansvarsområde på kulturminnefeltet enn hva fylkene har. En forsvarlig kulturminneforvaltning avhenger, etter Sametingets syn, av faktorer som tilgang på stillingsressurser, tilskudds- og skjøtselsmidler samt et oppdatert kunnskapsgrunnlag på feltet.

Ifølge Sametinget er de største utfordringene i samisk kulturminneforvaltning framover den store geografiske spredningen av samiske kulturminner, den signifikante økningen i antall automatisk fredete samiske bygninger, samt manglende kartfesting av samiske arkeologiske kulturminner. Sametinget ser at manglende kartfesting er til hinder for deres mulighet til å bidra substansielt og effektivt i arealplanlegging.

Arbeidet med kulturminner krever store ressurser både til befaring, oppfølging av vernede og fredete objekter, forvaltning av tilskudd med mer. Sametinget ser at mangelen på ressurser i forvaltningen av samiske kulturminner generelt, og i samisk bygningsvern spesielt, gjør det svært vanskelig å få til en forsvarlig forvaltning. Sametinget mener at viktige satsingsområder og oppgaver ikke får nødvendig prioritet, noe som får betydning for muligheten til å nå nasjonale mål på kulturminnefeltet. En annen forutsetning er at Sametinget og ansvarlig statlig myndighet gjennom dialog og konsultasjon oppnår en felles forståelse av hvordan tilskudd til samisk kulturminnevern overføres Sametinget.

9 Næring i samiske områder

Næringsliv og sysselsetting er grunnlaget for bosetting i samiske områder. Primærnæringene reindrift, jordbruk og fiske er sentrale elementer i det materielle grunnlaget for samisk kultur. Kombinasjoner av tradisjonelle samiske næringer som jordbruk, duodji (samisk husflid), fiske, reindrift og utmarksnæringer vedlikeholder og produserer samisk kultur. Samtidig er samene en del av det øvrige nærings- og arbeidslivet. En aktiv nærings- og sysselsettingspolitikk er sammen med en offensiv distriktspolitikk grunnlaget for bosetting i samiske områder. Regjeringen vil føre en framtidrettet næringspolitikk, som legger til rette for verdiskapning og vekst i privat sektor, lønnsomme arbeidsplasser og omstilling av næringslivet. I Granavolden-erklæringen slår regjeringen fast at den vil utvikle samisk næringsliv, herunder reiseliv, knyttet til samisk kultur og de tradisjonelle samiske næringene.

Sametingets merknader

Tradisjonell samisk utmarksbruk er viktig for opprettholdelsen av den samiske kulturen, og samepolitikken må gi muligheter for at tradisjonell høsting, jakt og fangst kan utøves og utvikles også i fremtiden. Det er behov for målrettede tiltak og tilrettelegging for å muliggjøre dette. Sametinget mener at det tradisjonelle sjølaksefisket og forvaltningen av Tanavassdraget har pekt seg ut som spesielt utfordrende i så måte.

9.1 Reindrift

9.1.1 Situasjonsbeskrivelse – reindrift

9.1.1.1 Om reindriften

Reindrift er en liten næring i nasjonal målestokk, men i samisk og lokal sammenheng har den stor betydning for økonomi, sysselsetting og kultur. Det er i underkant av 2500 personer som har rein i eget merke. Om lag 75 prosent av disse er i Finnmark, som er det største reinfylket. Antall mennesker tilknyttet reindriften har økt de siste årene, og rekrutteringen til reindriften er god. I Norge

foregår reindriften i nærmere 140 kommuner, og nesten 40 prosent av Norges landareal er reinbeiteområde.

Reindrift er basert på helårsbeiting i utmark og fjellområder hvor dyrene lever i sitt naturlige miljø gjennom hele året. Driften er basert på reiens tilpasning til naturmiljøet i et arktisk og subarktisk økosystem. Reiens naturlige forflytting mellom ulike årstidsbeiter er selve bærebjelken for en optimal økologisk og økonomisk matproduksjon i disse områdene. Den naturlige forflyttingen danner også grunnlaget for reindriftskulturen med en delvis nomadisk driftsform. Dette er den primære driftsformen i alle de samiske reinbeiteområdene i Norge.

Reindriftnæringen har et godt utgangspunkt for å produsere varer som møter sentrale forbrukertrender knyttet til kvalitet, opprinnelse og historie, og de siste årene har det vært økende etterspørsel etter reinkjøtt. Dette har medført at prisen til reieneier har økt betydelig siden 2012. Den positive utviklingen på markedssiden har bidratt til økt optimisme i reindriftnæringen.

Sametingets merknader

Sametinget understreker at reindriften er en familiebasert næring der overføring av tradisjonskunnskap gjør at reindriften er tilpasningsdyktig og motstandsdyktig til forandringer i de økologiske, klimatiske og sosiale forholdene. Kunnskapen gir reieneieren fleksibilitet til å håndtere klimatisk usikkerhet hvor reien og reieneieren tilpasser seg skiftende forhold i de ulike sesongene. Det samiske reindriftspråket har ingen ord for stabilitet i naturen, de ulike årstidene fra år til år er aldri like. Reindriften har alltid tilpasset seg naturgitte klimatiske svingninger, der forståelsen og tolkingen av naturen og dyrene i en helhet setter reieneieren i stand til å forvalte sine dyr under endrede forhold.

9.1.1.2 Regjeringens reindriftpolitikk

I Granavolden-erklæringen slår regjeringen fast at den samiske reindriften er en viktig kulturbærer for det samiske folk. Grunnlaget for reindriften

sikres gjennom en bærekraftig og dyrevelferdsmessig forsvarlig bruk av beiteområdene. Regjeringen vil, i samarbeid med reindriftsnæringen, legge til rette for en økologisk bærekraftig reindriftsnæring.

Den 5. april 2017 la regjeringen fram Meld. St. 32 (2016–2017) *Reindrift. Lang tradisjon – unike muligheter*. Her presenteres strategier og tiltak for at næringen bedre skal kunne utnytte sitt potensiale i en rasjonell og markedsorientert retning. Reindriftens inntekter skal i størst mulig grad skapes ved å selge etterspurte produkter og tjenester til markedet. Det understrekes at økologisk bærekraft er en forutsetning for å ivareta reindriftskulturen framover, for å utvikle næringen og øke lønnsomheten av den.

Ved behandling av reindriftsmeldingen gav Stortinget i all hovedsak sin tilslutning til de tiltakene regjeringen foreslo, jf. Innst. 377 S (2016–2017) *Innstilling fra næringskomiteen om Reindrift – Lang tradisjon – unike muligheter*. Regjeringen arbeider nå med å følge opp Stortingets behandling av reindriftsmeldingen, og fremmet våren 2019 en lovproposisjon om endringer i reindriftsloven.

Sametingets merknader

Sametinget har i Sametingsmeldingen om reindrift (2016) lagt vekt på en helhetlig og framtidsrettet politikk, hvor man vil ivareta reindriftens rettigheter. Dette er selve fundamentet i Sametingets reindriftspolitik. Sametinget vektlegger også reindriftens tradisjonelle karakter som familiebasert næring.

Sentralt i Sametingets reindriftspolitik er ivaretagelsen av reindriftens beitearealer, og at reindriften fortsatt kan utvikles som en bærekraftig næring. Sametinget er opptatt av helhetlig forståelse av bærekraftsmålene, der delmålene økologisk, kulturell og økonomisk bærekraft ses i sammenheng, og at balansen mellom disse vektlegges.

Sametinget har i samråd med Norske Reindriftsamers Landsforbund oppnevnt et lovutvalg som skal utrede behov for endringer i dagens reindriftslov. Utvalget skal bygge på Reindriftslovutvalgets innstilling (NOU 2001: 35), samt rapport om jordskifterettens kompetanse knyttet til interne forhold i reindrifta og vurdere å eventuelt foreslå ytterligere endringer som sikrer prosesser som er forankret og har legitimitet i reindriftsnæringen. Utvalget skal spesielt klargjøre skillet mellom privatrettslig styring og offentligrettslig forvaltning, samt vurdere siidaandelenes stilling. Utvalget skal foreslå endringer i reindriftsloven som vil styrke reindrif-

tens arealvern. Utvalget skal se på lovbestemmelsene knyttet opp mot reintall.

9.1.2 Utfordringer framover – reindrift

9.1.2.1 Reindriftens beitearealer

Reindriften er en arealavhengig næring hvor flokken flytter seg mellom årstidsbeiter. Fordi næringen utøves over store arealer, kan det oppstå interessemotsetninger mellom reindrift og andre brukere av arealene, for eksempel ved utbygging og annen næringsutøvelse. I enkelte reindriftsområder er det også konkurranse om areal mellom ulike reindriftsaktører.

Den samiske reindriften har sitt rettsgrunnlag i alders tids bruk, og er regulert gjennom reindriftsloven av 15. juni 2007. Reindriftens vern mot annen bruk av deres beiteområder er i utgangspunktet sterkt ved at reindriftsretten har et ekspropriasjonsrettslig vern, jf. reindriftsloven § 4 og Grunnloven § 105.

Plan- og bygningsloven er den sentrale loven om arealforvaltning innenfor reinbeiteområdene og det sentrale virkemiddelet for en bedre sikring av arealene. I plan- og bygningsloven er det en rekke verktøy som gir kommuner og fylkeskommuner mulighet til å sikre at reindriften har tilgang på nødvendige arealer.

Fylkesmannen har et særlig samordningsansvar for å følge opp nasjonal politikk og være en informasjonskanal ut til kommuner og fylkeskommuner. Regjeringen vil tilrettelegge for at Fylkesmannen blir en sentral aktør i å bygge kompetanse om reindrift og reindriftsrettigheter hos fylkeskommuner og kommuner, slik at disse ivaretar sitt ansvar for reindriften.

For å redusere antall arealkonflikter ser regjeringen behov for å øke kunnskapen om reindrift og reindriftsrett i kommuner og fylkeskommuner. Reindriftsdistriktene og myndighetene må også øke sin kunnskap om plan- og bygningsloven. Regjeringen vil derfor prioritere utarbeidelsen av nytt veilednings- og informasjonsmaterieell om reindrift og planlegging, og sette reindrift og planlegging på dagsordenen under samlinger i regi av statlige- og regionale myndigheter. Fylkeskommunen bør vurdere behovet for regionale planer som avklarer reindriftens arealbruk. Landbruksdirektoratet og fylkesmennene vil fortsatt jobbe aktivt for å bygge kompetanse hos reinbeitedistriktene om plan- og bygningsloven.

For å synliggjøre reindriftens tilstedeværelse og arealbruk overfor offentlige myndigheter, og gjennom det særlige hensyn som må tas overfor

næringen, skal det enkelte reinbeitedistrikt ifølge reindriftsloven § 62 utarbeide distriktsplaner som skal sendes til arealplanmyndighetene. Regjeringen vil tilrettelegge for økt veiledning fra reindriftsmyndighetene og økonomiske virkemidler over reindriftsavtalen, for å sikre at disse distriktsplanene kan bidra til å bedre kommunikasjonen mellom reindriften og offentlige myndigheter.

Sametingets merknader

Sametinget mener at arealpress er reindriftnæringens største utfordring. Mye av tiden til distriktene, siidaene og de enkelte reineierne blir brukt til å verne om beitearealer. Sametinget mener at det kan påvirke rettsikkerheten til reineierne.

Sametinget opplever at reindriftnæringen er bekymret for reindriftenes tilpasningsevne.

Sametinget vil understreke at reinbeitedistriktene opplever arealinngrep av ulik karakter. Noen opplever store enkeltinngrep, andre flere mindre inngrep. En annen utfordring er fragmenteringen av beiteland, hvor reinens trekkveier mellom årstidsbeitene blir blokkert på grunn av arealinngrep. Etter Sametingets syn er det summen av alle inngrep som utgjør et betydelig tap av beitearealer.

Sametinget mener at det er en utfordring at det i dag ikke finnes nasjonal statistikk eller kartverk som viser en oversikt over hvor mye beitearealer reindriften har tapt. En slik oversikt er nødvendig for å kunne avgjøre om det er noen reinbeitedistrikter eller siidaer som har nådd sin tålegrense når det gjelder arealinngrep.

9.1.2.2 *Konsekvenser av rovvilt for reindriften*

Siden reinen beiter i utmark gjennom hele året er reindriftnæringen spesielt utsatt for ulike tapsåraker, inklusiv rovviltskader. Ifølge en rapport fra Norsk institutt for naturforskning (NINA) fra 2016, lever gaupe og jerv i stor grad av rein. Tamrein er også utsatt for angrep fra kongeørn. Flere faktorer, slik som tilgang på andre byttedyr, ulike årstider, tetthet av rein og størrelsen på reinen, påvirker imidlertid omfanget.

Norsk rovviltforvaltning skjer innenfor rammene av Bernkonvensjonen, naturmangfoldloven, rovviltforlikene av 2004 og 2011 og Stortingets flertallsvedtak om ulv i 2016. Regjeringen har som mål å sikre levedyktige bestander av de fem store rovviltartene jerv, ulv, bjørn, gaupe og kongeørn. I rovviltforliket går det fram en todelt målsetting om å ivareta både rovvilt og beitenæring. Tydelig soneforvaltning, der ulike områder priori-

teres til henholdsvis rovvilt og beitenæring, er et sentralt prinsipp i den todelte målsettingen.

Dokumentasjon av tap av beitedyr er en utfordring. Spesielt er det utfordrende i reindriftnæringen der flokken ofte går spredt. Når kadaveret først er funnet er det som oftest gått så lang tid at det er vanskelig å dokumentere hva som er tapsårsaken.

Det er stort sprik mellom antall rein det er søkt om erstatning for og det som faktisk er erstatnet. Det var søkt om erstatning for 60 000 reinsdyr i driftsåret 2016/2017, og det ble utbetalt erstatning for 19 000 dyr.

Klima- og miljødepartementet har over flere år arbeidet med sikte på endring av erstatningsordningen for tap av tamrein til rovvilt, men høsten 2017 ble arbeidet foreløpig stilt i bero blant annet fordi Sametinget og Norske Reindriftssamers Landsforbund (NRL) skulle involveres mer aktivt i kunnskapsinnhenting. I den videre oppfølgingen av dette har Miljødirektoratet i samarbeid med Sametinget og NRL satt i gang et arbeid for å se på mulighetene for ytterligere å implementere erfaringsbasert kunnskap fra reindriftnæringen inn i kunnskapsgrunnlaget.

Da Stortinget behandlet reindriftsmeldingen ba flertallet om at det gjøres en ny gjennomgang av rovdyr- og beiteprioriterte områder. Videre vedtok et samlet storting i rovviltforliket av 2011 at den regionale rovviltforvaltningen, som også inkluderer soneinndeling og prioritering av områder til henholdsvis rovdyr og beitedyr, skal evalueres innen en femårsperiode. Dette arbeidet er fulgt opp med eksterne evalueringer fra NINA og NIBIO i 2016, og Klima- og miljødepartementet arbeider med videre oppfølging av dette.

Ved behandling av reindriftsmeldingen sa stortingsflertallet videre at tilfeller av tap til rovdyr må begrenses og erstattes fullt ut når det forekommer. Med dette som utgangspunkt ba flertallet regjeringen om raskt å bidra til at rovdyr- og rovfuglproblemenes reduseres i et samspill mellom myndigheter og næringen. Dette følges opp av rovviltforvaltningen, blant annet gjennom evalueringen av den regionale forvaltningen, forskning og kunnskapsinnhenting, erstatningsutmålinger og praktisk forvaltning med jakt/felling av rovvilt og tilskudd til tapsforebyggende tiltak i reindriften.

9.1.2.3 *Reindrift over landegrensene*

Reindriftssamenes tradisjonelle flyttinger mellom årstidsbeitene, også på tvers av landegrensene, har foregått i flere hundre år. Samarbeid over landegrensene er derfor viktig. Da grensene mellom

Norge og Sverige ble trukket i 1751 ble den såkalte Lappekodisillen vedtatt som et tillegg til grensetraktaten mellom Norge og Sverige. Denne har senere blitt supplert med mer detaljerte regler, og den sist gjeldende konvensjonen var konvensjon av 1972 mellom Norge og Sverige om reinbeite. Den var gjeldende til 2002, men ble forlenget til 2005.

Siden 2005 har det ikke foreligget noen konvensjon om grenseoverskridende reindrift mellom Norge og Sverige. Mangel på en konvensjon er problematisk for den norske reindriften, som i stor utstrekning er utestengt fra vinterbeiter i Sverige. I 2009 ble det forhandlet fram en ny konvensjon, som ble underskrevet av de ansvarlige ministrene fra både Norge og Sverige. Siden den gang har det pågått prosesser for ratifisering av konvensjonen. En samisk arbeidsgruppe nedsatt av den svenske og norske landbruksministeren kom i 2014 med forslag til justeringer av 2009-forslaget. Etter at den samiske arbeidsgruppen la fram sitt forslag, ble det avholdt en rekke møter mellom landene med sikte på å komme fram til en løsning, uten at dette har ført fram. Sommeren 2017 meddelte Sverige at de ikke ville ratifisere den framforhandlede konvensjonen, men ønsket å gjenoppta forhandlingene. Dette ble avvist fra norsk side. Så langt har regjeringen søkt å bøte på mangelen på konvensjon med økonomiske midler til føring og andre tiltak. Hvilket handlingsrom norske myndigheter har er under vurdering, slik at hensynet til den norske reindriften kan ivaretas på en bedre måte. Det er blant annet opp til vurdering om man skal etablere et lovgrunnlag for å kunne regulere tallet på svensk rein som kan beite i Norge.

Ny reingjerdekonvensjon mellom Norge og Finland ble iverksatt fra 1. januar 2017. Utgangspunktet for konvensjonen er at grensen mellom Norge og Finland er stengt for grensekryssende reindrift. Konvensjonens formål er å regulere ansvarsfordeling når det gjelder oppføring og vedlikehold av gjerder og andre tiltak for å hindre at rein kommer over grensen mellom de to rikene, samt regulere oppfølgingen når rein likevel krysser grensen. Gjerdene skal støtte opp om reineierens vokteplikt, slik at det så langt som mulig unngås at rein kommer inn på det andre rikets område.

Sametingets merknader

Sametinget påpeker at regjeringene ikke har gitt respons på den samiske arbeidsgruppes forslag.

9.1.2.4 Klimaendringers konsekvenser for reindriften

En rapport om kunnskap om konsekvenser av klimaendringer i Norge fra CICERO og Vestlandsforskning i 2018 har sett på tilpasning og sårbarhet for klimaendringer for samisk kultur og næringsvirksomhet. Rapporten viser at samer i Norge som er involvert i tradisjonelle naturressursbaserte næringsaktiviteter opplever at klimaendringene endrer grunnlaget for deres virksomhet. Gjennom innvirkning på naturressursgrunnlaget for sameenes næringsaktivitet kan klimaendringene skape sårbarhet for samisk kultur. Det er dokumentert at klimaendringene vil ha store konsekvenser for reindriften, men hvordan klimaendringer virker på andre former for tradisjonelle samiske næringsaktiviteter er ikke godt dokumentert.

Rapporten fra CICERO viser for eksempel at Indre Finnmark, som er et tyngdepunkt for samisk kultur og næringsvirksomhet, er det stedet i Norge som sannsynligvis vil få den største økningen i gjennomsnittstemperatur fram mot år 2100, på opp mot 11 grader.

Sametingets merknader

Sametinget mener at klimaendringer og arealinngrep er de største utfordringene reindriften vil møte i framtiden.

Sametinget understreker at reindriften alltid har tilpasset seg årstidenes og klimatiske variasjoner. Dette har vært mulig gjennom reindriften tradisjonskunnskap og evnen til å tilpasse seg de ulike værforholdene (Oskal m.fl. 2009). Sametinget mener at den beste strategien for at reindriften skal kunne tilpasse seg klimaendringer er å beskytte reinbeiteområdene og inkludere reindriften tradisjonskunnskap i forvaltningen.

9.1.2.5 Skrantesyke

Skrantesyke er en dødelig sykdom som rammer hjortedyr, og tilhører samme sykdomsgruppe som skrapesyke hos sau og geit, kugalskap hos storfe og Creutzfeldt Jakob sykdom (CJD) hos mennesker. Det finnes ingen kur eller vaksine for sykdommen.

Skrantesyke er en potensiell trussel mot reindriften. I mars 2016 ble skrantesyke påvist for første gang i Europa, hos norsk villrein i Nordfjella. Det er per i dag ikke påvist smitte på tamrein i Norge, men det er fare for smitte fra villrein til tamrein. Regjeringen har som mål å bekjempe skrantesyke, og en rekke tiltak er innført for å

redusere smittefaren. Disse tiltakene har også konsekvenser for reindriften, blant annet fordi de setter begrensninger på flytting av rein og på sanking av fôr. Noen av tiltakene mot skrantesyke har ført til at reindriftens utgifter til tilleggsfôring har økt.

For å redusere de negative konsekvensene av tiltak mot skrantesyke er regjeringen og Norske Reindriftingsamers Landsforening (NRL) enige om å bruke av forskningsmidlene over Reindriftens utviklingsfond til utvikling av et overgangsfôr. Det er også enighet om å øke tilskuddene til de distriktene som er utestengt fra sine vinterbeiter i Sverige, og som har størst utgifter knyttet til smittereduserende tiltak mot skrantesyke.

9.2 Fiske i samiske områder

9.2.1 Situasjonsbeskrivelse – fiske i samiske områder

De siste årene har bestandssituasjonen for viktige bestander for fiskerierne i Nord-Norge vært svært god. Ressurssituasjonen er fremdeles god, men for flere av nøkkelbestandene, for eksempel torsk, er den lavere enn tidligere. Siden 2011 har det hvert år blitt satt av 3000 tonn torsk til en kystfiskekvote i åpen gruppe. Avsetningen bidrar til å styrke næringsgrunnlaget for fartøyene under 11 meter i samiske kyst- og fjordområder og i andre utsatte kystsamfunn. Interessen for avsetningen har vært stigende, og i 2018 ble det fisket 6090 tonn. Gjennomsnittlig fangst på avsetningen til kystfiskekvoten i perioden 2011–2018 har vært 1370 tonn. Etter Nærings- og fiskeridepartementets vurdering er det imidlertid et overfiske innen gruppen i dag som må reduseres.

9.2.2 Utfordringer framover – fiske i samiske områder

Klimaendringer og havforurensning vil kunne skape utfordringer for fisket i samiske områder. Ifølge en rapport fra Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF) i 2017, vil temperaturen i de arktiske havområdene stige i årene som kommer. Dette kan ha konsekvenser for fiskebestanden som gyter og lever langs norskekysten, og det vil kunne dukke opp nye fiskearter. Havforurensning vil også kunne påvirke arter som er viktige for det biologiske mangfoldet i havet.

Forskere på Norsk institutt for naturforskning (NINA) har vist at klimaendringene vil kunne påvirke laksens utvandring og evne til å overleve. Endringer i fiskens atferd og vandring vil påvirke

kystfisket, og en mulig konsekvens er at man må foreta fiske av laks lengre utpå åpent hav.

Sametingets merknader

Sametinget vil understreke samenes rett til fiske. Dette gjelder også sjølaksefiske. Samenes tradisjonelle fiskeplasser har vært ved kysten.

Sametinget understreker at deltakelsen i fisket i åpen gruppe var stor i 2018, og som følge av dette er det foretatt betydelig kvotekutt i denne flåtegruppen for 2019. Sametinget mener at kvotegrunnlaget i åpen gruppe må være av en slik størrelse at det kan gi en normal inntekt for fiskerne. Kvotegrunnlaget for 2019 er etter Sametingets vurdering uakseptabelt lavt, særlig fordi fiskere i samiske sjøområder skal kunne benytte sin opparbeidede rett ved alders tids bruk og sedvanlige bruk av de marine ressursene i sine områder. Med en så lav kvote er dette vanskelig. Fisket i åpen gruppe, i tillegg til kystfiskekvoten i det samiske fiskerettighetsområdet (SFR), er svært viktig for samiske kyst- og fjordsamfunn generelt. Det er også viktig for rekruttering av unge fiskere. En står overfor et viktig arbeid å vurdere hvordan kvoter og andre reguleringstiltak blir utformet for å kunne ivareta den lovbestemte retten til fiske tilfredsstillende, slik det framkommer både i deltakerloven og i havressursloven. De samiske kystfiskerierne har også utfordringer med at den stadig voksende oppdrettsnæringen etablerer seg på og i nærheten av tradisjonelle fiskeplasser.

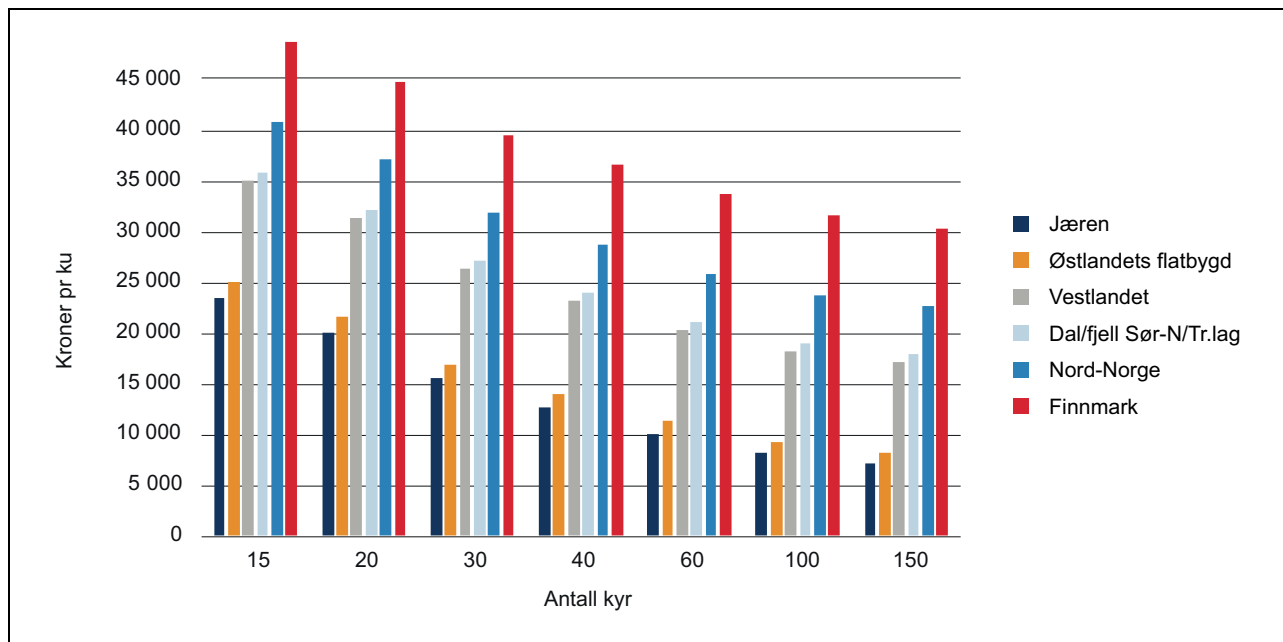
Sametinget vil også understreke at annen forskning har trukket NINAs faglige råd i tvil. International Council for the Exploration of the Sea (ICES) sine funn strider mot NINAs bestandsforståelse av laks.

9.3 Jordbruk og husdyrhold i samiske områder

9.3.1 Situasjonsbeskrivelse – jordbruk og husdyrhold i samiske områder

Jordbruket spiller en betydelig rolle som grunnlag for sysselsetting, verdiskapning, produksjon av matvarer og som grunnlag for bosetting i samiske områder. Jordbruk er også viktig for videreføringen av samiske språk og kulturtradisjoner.

Et av hovedmålene for regjeringens landbrukspolitikk er å legge til rette for landbruk over hele landet. Regjeringen har ingen særskilt landbrukspolitikk for samiske områder, men samisk landbruk omfattes av regjeringens tiltak for et aktivt landbruk i distriktene. En rekke tilskuddsordninger over jordbruksavtalen har høyere sat-

Figur 9.1 Samlet budsjettstøtte per melkeku i 2018 i ulike bruksstørrelser og områder.

ser for landbruk utenfor de mest sentrale jordbruksområdene, og mange av tilskuddene har høyest satser for Nord-Norge. I tillegg til ordningene med geografisk varierte tilskuddssatser, kommer andre tilskudd hvor satsene i gjennomsnitt er større for gårdsbruk med lavere driftsomsfang enn for bruk med større samlet produksjonsvolum. Disse strukturdifferentierte tilskuddsordningene gir en ekstra støtte for landbruk med mindre driftsenheter, som deler av landbruket i samiske områder.

Ved de siste jordbruksoppkjørene har regjeringen styrket tilskuddene rettet mot distriktslandbruket. En viktig del av tiltakene er å kanalisere grovfôrbasert husdyrhold, som produksjon av ku- og geitemelk, sau- og storfekjøtt til distriktene, inkludert samiske områder, hvor det er dårligst naturgitte rammevilkår for korndyrking.

Figuren ovenfor viser stor forskjell i samlede tilskuddsutbetalinger per melkeku i ulike deler av Norge og med ulike bruksstørrelser. Søylene i figuren viser at det gis vesentlig mer støtte per ku til bruk i melkeproduksjon i Finnmark, Troms og Nordland enn i de ulike delene av Sør-Norge.

Det viktigste grunnlaget for utvikling av norsk jordbruk er at det er tilstrekkelig lønnsomhet for produksjonen. Jordbruksavtalen partene inngikk etter forhandlingene i 2018 ga grunnlag for en inntektsutvikling i jordbruket på 3,5 prosent fra 2018 til 2019. Den økonomiske rammen for jordbruksavtalen ble økt med 1,1 milliard kroner, hvorav 770 millioner kroner over statsbudsjettet.

I perioden 2010–2018 har det vært en nedgang i antall jordbruksforetak i alle landsdeler. Den prosentvise endringen har vært størst i Nord-Norge. Produksjonen av kumelk har blitt mest redusert på Østlandet i perioden 2014–2018, men den har også blitt redusert i Agder/Telemark, Vestlandet og Nord-Norge. Produksjonen av sau- og storfekjøtt har økt i alle landsdeler i denne perioden, også i Nord-Norge.

Over jordbruksavtalen og Landbrukets utviklingsfond (LUF) har regjeringen avsatt midler til flere tilskuddsordninger som skal stimulere til landbruksbasert næringsutvikling. Dette er ordninger som også jordbruksforetak i samiske områder kan søke på. Den største ordningen er investerings- og bedriftsutviklingsmidlene forvaltet av Innovasjon Norge. Ordningen har en ramme på 634,5 millioner kroner i 2019. Midlene fordeles mellom fylkene etter en fordelingsnøkkel som tar hensyn til både landbrukets størrelse i det enkelte fylket og distriktsmessige hensyn.

Videre skal utviklingsprogrammet for landbruks- og reindriftsbasert vekst og verdiskapning bidra til å skape flere vekstkraftige bedrifter. Programmet favner bredt både i innretning og målgruppe, og skal bidra til å skape økt vekst og verdiskapning innen lokalmat, reiseliv, reindriftsnæringen, Inn på tunet, innlandsfiske og annen ny næringsvirksomhet basert på landbrukets ressurser.

I perioden 2012–2014 bevilget regjeringen 9 millioner kroner over jordbruksavtalen til arktisk

landbruk. I arbeidet ble det lagt vekt på å støtte produksjoner som er typiske for det arktiske landbruket, og som kan inngå i en felles arktisk merkevare. I jordbruksoppgjørene i 2017 og 2018 ble det avsatt nye midler til satsingen på arktisk landbruk. For 2019 er det avsatt 2 millioner kroner til de tre nordligste fylkene.

Sametingets merknader

Sametinget understreker at til tross for at gårdsbrukene i nord har høyere tilskudd per enhet enn sentrale jordbruksområder, er det tilbakegang i antall bruk i samiske områder. Sametinget mener at det økonomiske grunnlaget for samisk jordbruk er svekket betraktelig, og at høyere investerings- og fraktkostnader og overproduksjon i sentrale jordbruksområder i Norge, er hovedårsakene til det.

Sametinget mener at kanaliseringspolitikken der jordbruk i distriktene skulle prioriteres til fordel for bedre stilte jordbruksområder, fungerer i mindre grad nå enn tidligere. Både ammekuproduksjonen og antall sauebruk har økt siden 2008 i andre områder enn i samiske områder. Det samiske området kan produsere grovførbaserte produksjoner, for eksempel ku- og geitemelk, sau og øvrig storfeproduksjon.

9.3.2 Utfordringer framover – jordbruk og husdyrhold i samiske områder

9.3.2.1 Konsekvenser av rovvilt for husdyrhold i samiske områder

Forskning og kunnskap om kongeørn de senere år har vist at både husdyr og tamrein er utsatt for angrep av kongeørn. På Fosen-halvøya er det avdekket at kongeørn er én av flere faktorer som kan forklare tap av sau. Norsk institutt for naturforskning (NINA) har startet opp et nytt kongeørnprosjekt rettet mot skade på sau på Fosen i Trøndelag. Prosjektet skal sikre mer kunnskap om kongeørn som skadevolder på sau. I Troms er det så langt ikke igangsatt tilsvarende forskningsprosjekter, men lokale husdyreiere og samiske reindriftsutøvere hevder at kongeørn er en viktig faktor for å forklare tapet av beitedyr også i dette området.

Sametingets merknader

Rovviltpolitikken har stor betydning for økonomien i saueholdet. Sametinget registrerer at utviklingen i saueholdet preges av at rovdyr gjør stor skade på sauenæringen. Sametinget antar at når enkelte har

valgt å slutte med sau så har rovdyrskadene vært avgjørende for dette valget. Rovviltforliket står fortsatt ved lag. Sametinget mener at i beiteområder skal beitedyr ha forrang og i slike områder skal det være lav terskel for uttak av rovdyr.

9.3.2.2 Konsekvenser av klimaendringer for husdyrhold i samiske områder

I rapporten *Landbruk og klimaendringer* fra 2016 er beregnet klimautvikling i Norge fram til 2100 omtalt. I rapporten framkommer det at årsmiddeltemperaturen for Norge vil kunne øke med 2,4 grader fram mot 2060, men for Finnmark er økningen i temperatur beregnet til å bli om lag 3 grader. Det forventes altså en høyere temperaturøkning i Finnmark enn i resten av landet.

Også prosentvis økning i nedbør forventes å bli større i Finnmark enn i landet som gjennomsnitt. På Finnmarksvidda beregnes betydelig prosentvis økning av nedbør i alle årstider, noe som vil kunne påvirke landbruket i regionen.

9.4 Kulturelle og kreative næringer og samisk reiseliv

9.4.1 Situasjonsbeskrivelse – kulturelle og kreative næringer og samisk reiseliv

UNESCO definerer kulturelle og kreative næringer som sektorer av organisert aktivitet som har som mål å produsere, reprodusere, promotere, distribuere og/eller kommersialisere varer, tjenester og aktiviteter som er av kulturell, kunstnerisk eller kulturarvsmessig art.

Samiske kulturelle og kreative næringer er ofte forankret i samisk kultur og i de samiske lokalsamfunnene. For næringsutøvere som driver innenfor samiske kulturnæringer er etableringen ofte drevet av idealisme, og knyttet til personlige kunstneriske mål og et ønske om å styrke samisk kultur og identitet gjennom kunsten. Næringen er dominert av enkeltmannsforetak og deltidsdrift.

Kunnskap er en grunnleggende forutsetning for all næringsutvikling. Nettverksbygging mellom næringsaktørene, hvor arenaer for erfaringsutveksling og partnerskap etableres, er viktig. Sametinget har i sin handlingsplan for kreative næringer (2017–2019) framhevet kompetanseheving, nettverk og samarbeid som ett av sine viktigste satsingsområder. Som oppfølging av handlingsplanen arrangerte Sametinget blant annet en kulturnæringskonferanse våren 2017 og fagdager med tema «merkevare» våren 2018. Sametinget

tilbyr også et eget bedriftsutviklingsprogram, *Dáhttu*.

Samisk kultur har stor attraksjonsverdi i reiselivssammenheng. Reiseliv er en næring med potensiale for vekst og økonomisk utvikling også i de samiske områdene. Sametinget arbeider målrettet med samisk reiseliv. Som et ledd i arbeidet deltar Sametinget i det 3-årige reiselivsprosjektet *Johtit – Samisk reiseliv* (det nordsamiske ordet *johtit* betyr på tur eller flytting) sammen med NordNorsk Reiseliv, de tre nordligste fylkeskommunene og samiske reiselivsbedrifter. Målet med prosjektet er å styrke verdiskapningen i deltakende bedrifter gjennom en systematisk utvikling av bedriftens kompetanse og leveranse, og ved å styrke markedstilgang og bedre tilgjengeligheten.

Sametinget forvalter en egen tilskuddsordning hvor formålet er å stimulere til utvikling og investering i reiselivssammenheng. Utviklings- og investeringsprosjekter som kan vise til innovasjon og nytenkning, samt prosjekter som gir helårs sysselsetting blir prioritert. I 2019 har Sametinget satt av 1 million kroner til fordeling.

Kulturturisme kan bidra til å styrke lokal samfunnsbygging, handelsstand og stedsidentitet, og er en viktig del av arbeidet med å øke reiselivsnæringens produkttilbud utenom høysesong. For å bidra til utvikling på dette området legger regjeringen fram en strategi for kultur og reiseliv i 2019. Strategien utarbeides av Kulturdepartementet og Nærings- og fiskeridepartementet, basert

på innspill fra blant annet reiselivsnæringen, kulturaktører, Sametinget og regjeringens samarbeidsråd for kultur og reiseliv.

9.4.2 utfordringer framover – kulturelle og kreative næringer og samisk reiseliv

Sentrale utfordringer innenfor samisk reiselivsnæring er deltidsdrift og store sesongvariasjoner i etterspørselen. For mange aktører kan store avstander begrense mulighetene til å utvide kundegrunnlaget utover lokalmarkedet, og tilgangen på nye markeder kan avhenge av kvaliteten på samferdselstilbudet og tilgang til flyplass eller havn.

Samisk reiseliv opplever, i likhet med andre deler av reiselivsnæringen, utfordringer knyttet til bærekraft, både sosialt, kulturelt, økonomisk og miljømessig. Bruk av samisk kultur i reiselivsprodukter må skje på en respektfull måte, også for å bevare det autentiske aspektet som gjør samisk reiseliv så unikt og ettertraktet.

Sametinget og Tromsø kommune etablerte i februar 2019 et samarbeid som skal sikre at samisk kultur blir forvaltet på en respektfull måte i reiselivssammenheng. Sametinget er også en av flere aktører som ser behov for å fastsette etiske retningslinjer og innføre kvalitetssystemer for å sikre en troverdig formidling av samisk kultur og kulturuttrykk i reiselivssammenheng.

10 Land- og ressursrettigheter

10.1 Situasjonsbeskrivelse

Samisk kultur har en tett kobling til bruk av land og vann og samers land- og ressursrettigheter er vernet gjennom flere internasjonale bestemmelser.

10.1.1 FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 27

FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter (SP) artikkel 27 gir urfolk et vern mot inngrep i deres kulturutøvelse, religion og språk. Bestemmelsen lyder:

I de stater hvor det finnes etniske, religiøse eller språklige minoriteter, skal de som tilhører slike minoriteter ikke nektes retten til, sammen med andre medlemmer av sin gruppe, å dyrke sin egen kultur, bekjenne seg til og utøve sin egen religion, eller bruke sitt eget språk.

FN-konvensjonen gjelder i dag som norsk lov, jf. menneskerettsloven § 2 nr. 3. og konvensjonens bestemmelser har etter lovens § 3 forrang framfor andre bestemmelser i annen lov ved motstrid.

10.1.2 ILO-konvensjon nr. 169 artikkel 14 og 15

Norge ratifiserte ILO-konvensjon nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater i 1990. For Norges del omfatter ILO-konvensjonen samene. Konvensjonen inneholder et eget kapittel (artikkel 13 til 19) om rettigheter til land og naturressurser for urfolk. Konvensjonens artikkel 14 nr. 1 gir et vern om eiendoms- og råderettigheter, og om bruksrettigheter. Videre skal staten etter artikkel 14 nummer 2 «etter behov ta nødvendige skritt for å kartlegge de landområder som vedkommende folk tradisjonelt besitter, og sikre effektivt vern av deres eiendoms- og råderett». Artikkel 15 nr. 1 forplikter myndighetene til å sikre samenes «rett til naturressurser i deres landområder» spesielt. Retten til naturressurser inne-

bærer også en rett til «å delta» i «bruk, styring og bevaring» av naturressursene.

10.1.3 Finnmarksloven og Finnmarkskommisjonen

Finnmarksloven ble vedtatt 17. juni 2005. Loven etablerte en ny forvaltningsordning for grunnen i Finnmark, og er et ledd i prosessen fram mot en endelig avklaring av rettighetsforholdene i fylket.

Loven slår for det første fast at samene har kollektivt og individuelt opparbeidet rettigheter til grunn i Finnmark gjennom langvarig bruk av land og vann. Videre spesifiseres det i § 5 annet ledd at loven ikke gjør inngrep i rettigheter som bygger på hevd eller alders tids bruk. Dette gjelder også de rettighetene utøvere av samisk reindrift har på slikt grunnlag eller etter reindriftsloven.

Finnmarkskommisjonen ble oppnevnt 14. mars 2008 for å kartlegge eksisterende rettigheter som folk i Finnmark gjennom langvarig bruk har opparbeidet til Finnmarkseiendommens grunn.

Finnmarkskommisjonens mandat ble endret 1. januar 2013 slik at kommisjonen også skal behandle rettigheter til fiskeplasser i sjø- og fjordområder i Finnmark, dersom noen med rettslig interesse i en avklaring skulle kreve det.

Sametingets merknader

Siden finnmarksloven ble vedtatt har Stortinget bevilget 16–17 millioner kroner årlig til Finnmarkskommisjonen via Domstoladministrasjonen, over Justis- og beredskapsdepartementets budsjett. Sametinget har ved flere anledninger uttrykket bekymring for at Finnmarkskommisjonen er underfinansiert, og at dette går ut over framdriften i det viktige identifiseringsarbeidet de er satt til å gjøre. Sametinget er redd for at viktige opplysninger om tradisjonell kunnskap, samiske sedvaner og rettsoppfatninger blir borte når eldre mennesker som fortsatt lever i en kultur der den muntlige overleveringstradisjonen er dominerende, faller fra. En vedvarende underfinansiering av Finnmarkskom-

misjonen, vil derfor være et rettssikkerhetsproblem for samene slik Sametinget ser det.

Det er Sametingets syn at den konkrete utfordringen har vært å få de nødvendige midlene fra Domstoladministrasjonen. I statsbudsjettet for 2017 kom det inn en spesifikk tekst i Justis- og beredskapsdepartementets forslag til budsjett, der midlene var øremerket. Noen slik øremerking ble ikke videreført i 2019.

For at kartleggingsarbeidet i Finnmark skal ha et forsvarlig tempo og viktige kunnskaper om samisk bruk, samiske sedvaner og rettsoppfatninger ikke skal gå tapt, er det etter Sametingets syn nødvendig med økonomisk forutsigbarhet.

10.2 Oppfølging av NOU 2007: 13 Den nye sameretten

Det gjenopnevnte samerettsutvalget (samerettsutvalget 2) avga sin utredning NOU 2007: 13 *Den nye sameretten* i desember 2007. Utvalget foreslår en rekke tiltak, blant annet å lovfeste plikten til å konsultere samiske interesser, å opprette en kommisjon som skal kartlegge eksisterende eier- og bruksrettigheter i de samiske områdene fra Troms fylke og sørover, å opprette en ny forvaltningsordning for statens grunn i Nordland og Troms og en rekke andre lovendringer, blant annet endringer i mineralloven. Forslagene fra samerettsutvalget omfatter spørsmål av ulik kompleksitet – og berører flere departementer. I tråd med sektoransvaret er det de ulike departementene som har ansvar for å vurdere forslagene på sine fagområder.

Som en del av oppfølgingen av samerettsutvalgets innstilling fremmet regjeringen 14. september 2018 Prop. 116 L (2017–2018) *Endringer i sameloven mv. (konsultasjoner)*. For kommuner og fylkeskommuner foreslår regjeringen å lovfeste konsultasjonsplikten som følge av folkeretten. For å gi kommunene nødvendig fleksibilitet lovfestes bare hovedprinsippene i plikten, mens nærmere retningslinjer for gjennomføring gis i en veileder. Kommunal- og moderniseringsdepartementet utformer utkast til veileder i samråd med Kommunal sektor (KS) og Sametinget. Norske Reindriftsamers Landsforbund blir også involvert.

Når det gjelder konsultasjoner på statlig nivå legger lovforslaget opp til å lovfeste hovedprinsippene for konsultasjonsplikten og gi nærmere regler i forskrift. Departementet vil utarbeide utkast til og høre forskrifter med nærmere regler for statlig sektor, etter at loven er vedtatt.

Stortinget vedtok 9. mai 2019 å sende proposisjonen tilbake til regjeringen, og ba samtidig regjeringen om å sende lovforslaget ut på alminnelig høring før saken fremmes for Stortinget på nytt. Stortinget understreket at det er viktig at utkast til veileder for kommuner og fylkeskommuner er klart på samme tid, og høres samtidig som lovforslaget. Departementet tar derfor sikte på å sende de to dokumentene på høring samtidig høsten 2019.

Stortinget har i anmodningsvedtak nr. 837 av 8. juni 2017 bedt regjeringen «utrede å gi fjelloven samme anvendelse i Nordland og Troms som sør for Nordland grense. Utredningen skal legge til grunn at Statskog fortsatt skal beholde ansvaret for skogressursene. Utredningen skal videre legge til grunn at gjeldende finnmarkslov videreføres innenfor dagens fylkesgrense for Finnmark, men ikke utvides til nye geografiske områder.» Regjeringen arbeider nå med å følge opp anmodningsvedtaket fra Stortinget, og vil informere Stortinget på egnet måte. Dersom det skal fremmes forslag som kan påvirke samiske interesser direkte, vil det bli konsultert med Sametinget og andre berørte parter i overensstemmelse med konsultasjonsavtalen.

Et utvalg ledet av professor Ernst Nordtveit leverte i desember 2018 en rapport med evaluering av mineralloven. Evalueringsmandatet viser blant annet til behovet for god kunnskap om hvordan minerallovens bestemmelser om ivaretagelse av samiske rettigheter har fungert og fungerer. Sametinget har vært forelagt mandatet og har gitt innspill til departementet. Regjeringen har ikke tatt stilling til hvordan evalueringen skal følges opp.

Sametingets merknader

Sametinget ser det som en stor utfordring at store deler av forslagene til samerettsutvalget har blitt liggende i mange år i departementene under ulike regjeringer. Det er viktig at disse forslagene følges opp snarlig.

*Sametinget er kritisk til at Stortinget i forkant av anmodningsvedtaket nr. 837 av 8. juni 2017, om fjelloven, ikke tok initiativ til dialog med Sametinget. Etter Sametingets syn er det avgjørende at en utredning om innføring av fjelloven i Troms og Nordland skjer som ledd i oppfølgingen av samerettsutvalgets innstilling NOU 2007: 13 *Den nye sameretten*.*

*Erfaringene med finnmarksloven og vurderingene som vil framkomme i statsallmenningslovutvalgets utredning NOU 2018: 11 *Ny fjellov vil etter**

Sametingets syn være et viktig grunnlag for lovarbeidet for sikring og anerkjennelse av samiske land- og ressursrettigheter utenfor Finnmark. Sametinget ser det som svært viktig at samiske land- og ressursrettigheter må anerkjennes også utenfor Finnmark. Sametinget mener at samiske land- og ressursrettigheter i Troms og Nordland må sikres i lov, og at det bør skje på en slik måte at de ivaretar de rettigheter som følger av ILO-konvensjonen nr. 169 artikkel 14 og 15 og UNDRIP artikkel 26 og 27.

Sametinget understreker at oppfølgingen av samerettsutvalgets innstilling forutsetter gode konsultasjonsprosesser med Sametinget og berørte samiske interesser. Spesielt viktig er det med gode konsultasjoner der det legges opp til realitetsbehand-

ling av løsninger hvor lokal utmarksforvaltning ses i sammenheng med eventuelle forslag til endringer av Statskogs rolle som eier. Videre at eiendomsrettigheter kan kreves kartlagt og at det etableres reelle muligheter for rettslig anerkjennelse av eier- og bruksrettigheter i domstolene.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet

t i l r å r :

Tilråding fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet 21. juni 2019 om Samisk språk, kultur og samfunnsliv blir sendt Stortinget.

Bestilling av publikasjoner

Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon
www.publikasjoner.dep.no
Telefon: 22 24 00 00

Publikasjonene er også tilgjengelige på
www.regjeringen.no

Departementet presenterer et verk
av en nordnorsk eller samisk kunstner
på forsiden av den årlige stortingsmeldingen
om Samisk språk, kultur og samfunnsliv.

Årets kunstner er Susanne Hætta.
Susanne Hætta: Sámi Boy at Isac Elliot Concert in Kautokeino
© Susanne Hætta / BONO 2019

Trykk: 07 Aurskog AS – 06/2019

